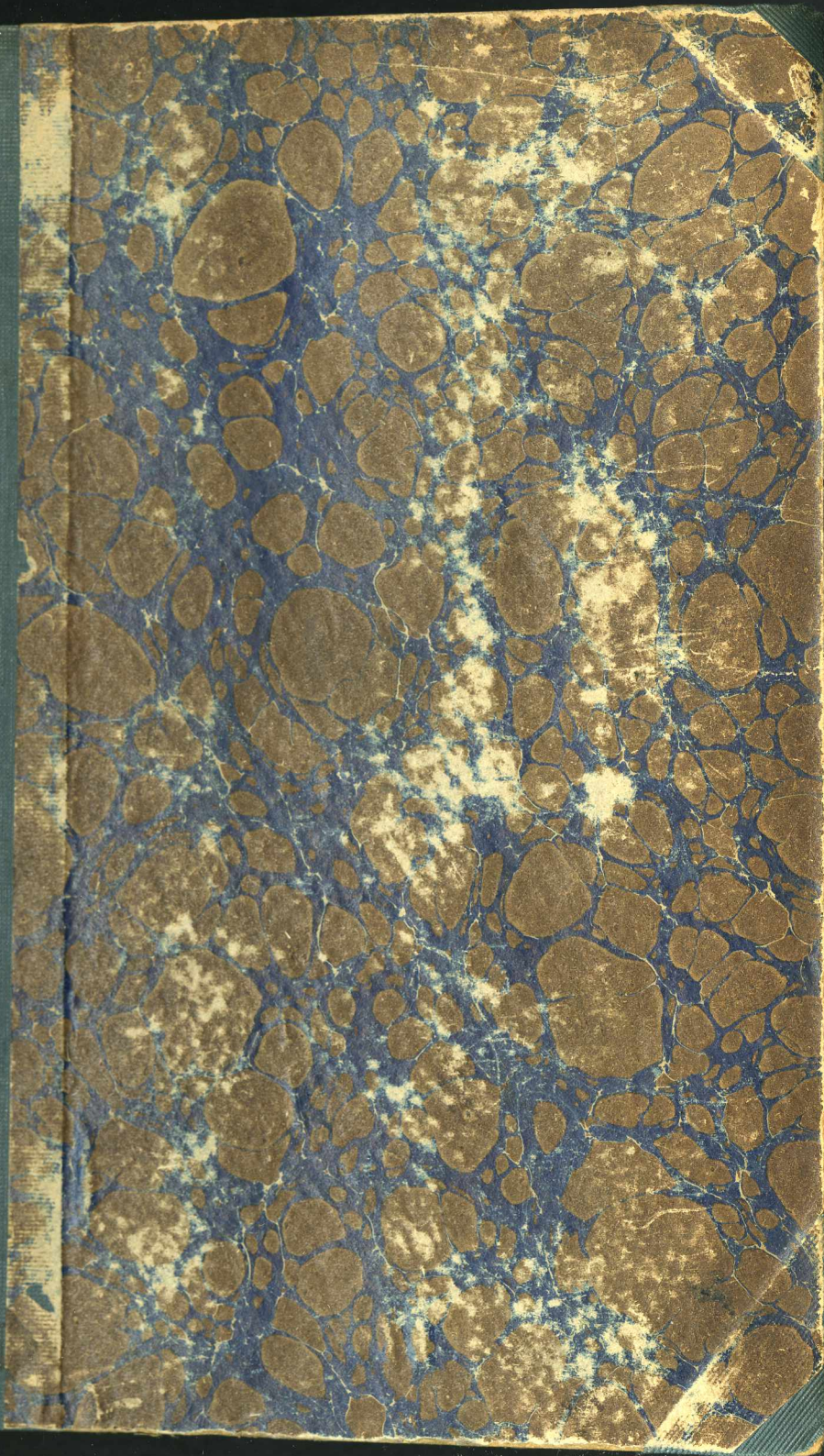

Politikai
röpiratok

110.

110
893

AKARJUK
NEMZETÜNK BAJAIT
GYÖKERESEN GYÓGYÍTANI?..

ÚGY:

LE A CIMZÉSEKKEL!

A „SZ. K.“ UTÁN ÁTDOLGOZTA

S A MOHÁCSI ÉS NAGY-KÁROLYI NÉPNEVELÉSI EGYLET

ALAPJÁRA

KIADJA:

SARLI SÁNDOR,

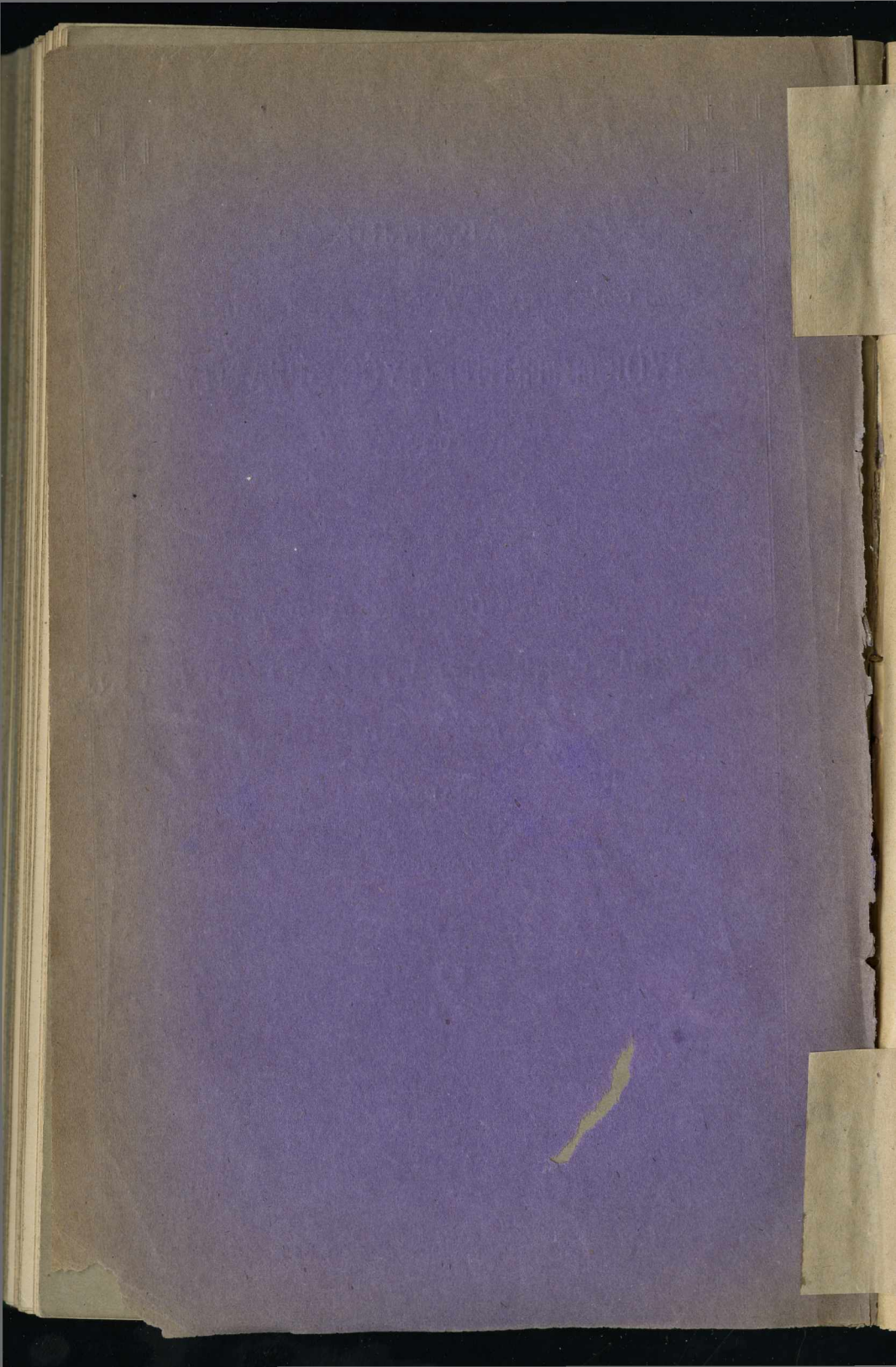
orvostudor.

Ára bérmentve: 55 kr.

8

MOHÁCSON,
NYOMATOTT LUTSCH JÓZSEFNÉL.

1878.

AKARJUK
NEMZETÜNK BAJAIT
GYÖKERESEN GYÓGYITANI?..

UGY:

LE A CIMZÉSEKKEL!

A „SZ. K.“ UTÁN ÁTDOLGOZTA

S A MOHÁCSI ÉS NAGY-KÁROLYI NÉPNEVELÉSI EGYLET

A L A P J Á R A

KIADJA:

V SERLI SÁNDOR,
orvostudor.

MOHÁCSON,
NYOMATOTT LUTSCH JÓZSEFNÉL.
1878.

AZ „IGAZI“

SZABADELVÜEKNEK ÉS DEMOKRATÁKNAK

A J Á N L V A.

Dr BALLAGI GÉZA

ELŐSZÓ.

Nincs nép Európában, mely oly maroknyi létére, minden rokontól elszigetelten s annyi fenyegető veszély közt élve, országot képezne, -- mint mi: következőleg nincs is nép, melynek az erő összetartás-, munkásság- és takarékos ságra: a józan haladás legfőbb biztosítékaira, oly nagy szüksége lenne, mint épen nekünk...

Sajnálattal tapasztalhatjuk azonban, hogy ezen biztosítékok leginkább hiányoznak nálunk; hogy azon sok országboldogító indítványban, azon számtalan, bár „szabadelvi“ (?) programban, mely országunkat több mint tíz év óta esőként elárasztja, alig van egy, mely azon biztosítékok **alapfeltételére**: az „egyenlőség“ és „testvériség“ életbeléptetésére gondolna mely a „százféle címezgetést: nemzeti betegségeink (gög, munkátlan-ság, pazarlás) legfőbb forrását: erőink nagy részének folytonos lenyügözőjét, — csak meg is említené . . . Pedig a „százféle címezgetés“ mellett az „egyenlőség“ és „demokratizmus“ nem egyéb, mint: hazugság . . . Pedig a „szabadság“ és „függetlenség“, egyenlőség és testvériség nélkül nem egyéb, mint: önámítás . . .

Ezen szempontokból kiindulva, és részint a nyugoti műveltebb nemzetekről, részint saját 48-ki szabadelvi vezérférfiainkról vévén példát, már a mult év elején a „Szatmármegyei Közlöny“-ben megpenditettem, illetőleg felfrissitettem azon eszmét, hogy társadalmunknak a címzéseket egyszerűsíteni és egyenlősíteni kellene . . .

Az e tekintetbeni határozott felszólalásom a cimkórság anyagától oly áthatóan megfertőzött társadalmunkban szokatlan és feltűnő lévén, a megye egyik szereplő férfia velem véleménycserébe bocsájtkozott, és így a dolgot akkoron kölesönösen, lehetőleg, meg is vitattuk...

Miután azonban egy vidéki lap a megye határain túl alig terjed, s miután az ügyet országos fontosságúnak tartottam, — már akkor elhatároztam volt, hogy e tárgyat önálló füzetben kiadandóm, mit ezennel a szabadelvű (?) programok újabb zápor-évadja alkalmára teljesítek is, remélve, hogy a miről a szabadelvű és demokratikus (?) képviselő urak eddig annyira megfélemedtek, — azt ezentúl programjokból ki nem hagyandják; sőt hogy annak általános népszerűsítésén jó példájokkal ők magok leginkább igyekezendnek!..

Megjegyzem hogy, bár az eredeti vitatkozási alakot célszerűnek találva, azt a jelen munkában is megtartottam: a véleménycserét átdolgoztam és módosítottam, a mennyiben kihagytam oly dolgokat, melyek a kérdéssel kapcsolatban nincsenek, míg másrészt hozzáadtam némelyeket, mi által azt több oldalról felvilágosíthatni véltem arra nézve, hogy a követendő irány annál inkább szembe-tűnjék.

Remélem, hogy elvi ellenfelem, kinek nézeteit felhasználom, s kinek nevét különben mellőzöm, belátván a kérdés fontosságát és a kiadásbani önzetlenséget, — eljárásomért nem neheztelend!

Ha a címzés egyszerűsítése és egyenlősítése: a demokrátiizmus fő jellege iránt az általános érdeklődést felköltenem sikerülend: úgy céloimat elérendtettem és meg leszek elégedve; mert reményt meríthetek arra, hogy az önállóságra törekvő nemzet saját érdekét megértve, azt teljesítendi is!

Mohács 1878 jun.

S.

I.

Nagy érdeklődéssel olvasom mindazon eszméket, melyek anyagi előmenetelünk, nevezetesen iparunk felvirágoztatása érdekében annyi buzgalommal és jó akarattal közölni szeretnének s ajánlatnak.

Már ezen általános érdeklődés és a lassankénti elismerése annak, hogy iparunk fejlődésétől hazánk jóléte és jövője függ, — jó jel arra nézve, miszerint a baj okait firkészve, azok orvoslását eszközölni óhajtjuk. Szükséges azért, hogy a felmerülő véleményeket és eszméket elfogultság nélkül ítélve, a sikert ígéroket a legnagyobb törekvéssel és erélylyel támogassuk.

*

Eltételezve a politikai tekintetektől, mindannyian megegyezünk abban, hogy ha iparunkat a külföldiek által elért fokra emelni s azt versenyképessé tenni akarjuk, erre a legfőbb szükség az, hogy iparosaink minél inkább kiképeztessenek.

Fontos az, hogy mielőtt ifjaink az iparra mennek, ne csak elemi iskolákat, hanem a körülményekhez képest lehetőleg közép tanodát, különösen polgári vagy ipar iskolát is végezzenek és hogy tanonci idejük alatt is mindvégig ismétlő iskolába járjanak, hogy már ekkor szellemi és erkölcsileg lehetőleg kiképeztetvén, választott iparuk elsajátítására és jövőbeli polgári hivatásuk megértésére, teljesítésére, minél inkább alkalmasakká váljanak . . .

Csak az ily alap mellett lehetne várni, hogy nemcsak minél több és ügyesebb ipa-

rosaink, hanem hogy jellemesb, önérzétesb és hasznosabb polgárok is fejlődnének..

Mennyire más polgárság válnék az ily nemzedékből!!

Ismertes azonban, miszerint nemesak hogy kevesen vannak azok, kik középtanodát végeznek mielőtt iparra mennének, hanem nagy részt még a törvény által mindenkitől követelt 6 éves elemi osztályokat sem végzik be; — az pedig, hogy valaki tanonci ideje alatt a törvény kívánalma szerint rendszeren ismétlő iskolába járjon, — épen ritkaság.

A leendő iparosok ily hiányos kiképzetésének oka, a tanügy általános s rendkívüli elhanyagolásán kívül az illető szülők szegénységében fekszik: többnyire csak a szegényebb szülők azok, kik fiaikat az iparra adják, s kik tehát örülnek, ha azokat minél előbb műhelybe adhatják.

Ezen szegénységi körülmény az, melyen az iparosok kiképztetése nagy részben hajótörést szenved; ezen körülmény az, mely a legtöbb érdeklődő figyelmét kikerüli s melyre ezennel az általános figyelmet felhívom, miután meggyőződésem és tapasztalatom szerint épen ez az, mi iparunk fejlődhetését már alapjában megbénítja.

Azon körülmény, hogy nálunk kevés kivétellel csak a szegényebbek mennek iparra, nemesak azt okozza, hogy azok a szükséges képzettséget meg nem szerezhetik; hanem azt is, hogy tökével nem rendelkezvén, annak idejében műhelyt a kor kívánalma szerint célszerűen berendezni nem képesek.

Az ipar sikeres fejlesztéséhez nem csak hogy bizonyos képzettség, hanem még vagyon is szükségeltetik! Sőt merem mondani, hogy az utóbbi az előbbinél még fontosabb, a mennyiben vagyonos ember még képzettség nélkül is állithat fel gyárat, miután ahoz képzett embert találhat, mint ez külföldön is számtalan esetben megtörténik; de hogy a képzett iparos nálunk vagyonos embert találva gyárat állithatna, — olyan nincs.

Természetes tehát, hogy a mi, mostoha anyagi viszonyok közt kezdő iparosaink — még ha a legnagyobb képzettséggel bírnak is — a külföldi gazdag nagy iparosokkal nem versenyezhetnek. — Hát ha még a nagy kamatot tekintjük, melylyel néha dolgoznak! . . . És még esodálkozunk, sőt ócsároljuk is őket, hogy oly szépen és olcsón, mint a külföldiek, nem dolgoznak!

Arra, hogy iparunkat fejlődésnek indítsuk, nem elég hazai ipartermékeinket fitymálni és iparosainkat becsmételni. . . . (Ugyan melyik osztály az nálunk, melyet — a külföldihez hasonlítva — iparosaink is ne fitymálhatnának?!) Sőt azon igyekezetünk, hogy őket a legjobban kiképeznők, (a mi pedig mostoha anyagi körülményeink miatt alig lehetséges) sem lenne képes iparunk versenyképessé tételére: erre az aránylagosan kedvező anyagi körülmény elengedhetlen feltétel. Ha majd a **szellemi és anyagi képesség párosulva** jelenhetnek meg a nemzetközi küzdőtéren, csak akkor remélhetjük majd, hogy hazai iparunk az őt illető helyet szintén elfoglalandja; — addig azonban, legalább komolyabb eredményt, még csak nem is remélhetünk.

Mi tehát a legfőbb kíváncsi arra nézve, hogy iparunk tespedéséből kiemelkedjék, s hogy e tekintetben nyugoti szomszédainkat legalább megközelítsük?

Az, hogy a vagyonosabbak se vonják vissza fiaikat az ipartól.

Ámde tudjuk, hogy nálunk a „mesterség“ félig-meddig lenézett állás s azért a legtöbb szülő, a ki csak egy kissé „tart magára,“ tisztességesebbnek tartja, ha fiából akár örökös irnok lesz is, és erőlteti a folytonos tanulásra, avval ijesztgetvén, hogy „inasnak adja“. . . . holott talán egyes iparos és így hasznosabb és boldogabb polgár válhatott volna belőle. A kinek egy kissé nagyobb vagyona van, az meg éppen becsstelenségnek tartaná mesterségre csak gondolni is, holott a jól berende-

zett gyáripár sokszor a legjövedelmezőbb kilátással is kecségtethetne. . . .

Ily körülmények közt alig lehet remélni, hogy a vagyonosabbakat az ipar részére megnyerjük. Ha ezt elérni akarjuk, oda kell hatnunk, hogy az ipar nagy fontosságát beismervén, az iparüző állásnak az azt megillető tiszteletet biztosítsuk, hogy azt más állásoknál kevesebbre ne becsüljük, hogy azt népszerűsítsük. . . .

Hogy az ipart népszerűsítsük, és hogy kitűnjék, miszerint az iparos osztályt sem becsüljük kevésbé, mint a hivatalbelit vagy a más szellemi foglalkozással bírókat: szükség, hogy a nálunk még általában oly feltűnő válaszfalak lehulljanak. . . . Hogy pedig ezen válaszfalak, melyek ellen eddig is annyi a panasza, valahára lehulljanak: ennek legtermészetesebb és egyedüli módja az egyszerűség, — és ezért: a napirenden lévő s csakis az üres hiúságot tápláló **cafrangos címzéseknek hadat kell üzeni!**

Ha be akarjuk bizonyítani, hogy az iparos osztályt nem tiszteljük kevesebbé, mint bármely mást: akkor az egyenletes és egyszerű címzésekbe belenyugszunk. Ha ellenben ezeket el nem fogadjuk: akkor azt bizonyítjuk, hogy az ipart csakugyan lealáznál tartván, az iparosokat más osztálybelieknél kevesebbre becsüljük. — Így azonban a jobb módúak ezentúl is távol maradván az ipartól, ez nemcsak hogy emelkedni nem fog, hanem a külföldi által mindinkább tulszárnyaltatván, évről évre nagyobb hanyatlásnak iduland.

A nálunk annyira divó címzések nemcsak hogy az ipart alárendelt állásnak tüntetvén fel, azt népszerűtlenné teszik; hanem a társadalmi fejlődést is a legnagyobb mértékben megzsibbasztják, míg másrészt a sokakat örvénybe vezető fényűzést tetemesen előmozdítják.

A műveltebb nemzeteknél, kiket különben a fényűzést illetőleg majmolni szeretünk, a „téns,“ „tekintetes,“ „nagyságos“ stb. cafrangok, melyek csak arra jók, hogy a gögöt ápolják, egymást lenézzük, s melyek az egymás-

hozi közeledést a legnagyobb mértékben akadályoztatják, nincsenek divatban. . . . Azoknak előbb utóbb nálunk is le kell omlaniok! — És szerencse lenne reánk, ha az minél előbb megtörténnék; mert ez lesz az első komoly lépés, mely az egyszerűségekre kilátást nyújtand, s mely a fenti okoknál fogva — bármily furesán tessék is első tekintetre — a társadalmi fejlődésen kívül a hazai ipar emelésére is a legnagyobb befolyással bírand.

Ha azon külföldiek megelégesznek az „uram“ s „asszonyom“ címzéssel: mi nem elégedhetünk meg az-
zal? . . . Nem ugyan a csúszó mászó, hanem az igazi ud-
variasság azt kívánja, hogy az kölcsönös legyen. És a
műveltség is azt követeli, hogy: ha netán egyik több
lenne is a másiknál: azt ne éreztesse! . . .

Elismerem ugyan, hogy a megrögzött szokás ellen nehéz küzdeni; de tudom, hogy nem lehetetlen és hogy erős akarattal mindent el lehet érni. Ott vannak például a kaszinók, polgári körök, nőegyle-
tek stb! Tétessék az alapszabályokba, hogy: mint
egyenlő tagok egymást egyenlően csakis: „N. ur,“
„N.-né asszony,“ vagy „uram“ s „asszonyom“ megszólí-
tással címezzék, — és meglátjuk, hogy már ezen egy-
szerü csekélység is társadalmunkra a legjótékonyabb be-
folyást gyakorlandja! . . .

Még egy fontos módja lenne ugyan iparunk felvirá-
goztatásának, ha t. i. öntudatos és érett belátással bírván,
lehetőleg szigoruan a hazai fogyasztására szo-
ritkoznánk. . . . Azonban — dacára minden nagy ha-
zafiságunknak — a mult évben tervezett „hazai iparpár-
toló egyesület“ szégyenletes bukása fényesen bizonyí-
totta, hogy mi „egyesülni“ a legszebb s leghasznosabb
célra is képtelenek vagyunk: mi csak lármázni, panasz-
kodni és — tüntetni tudunk; de a magunk előnyére és
javára okosan cselekedni — minél kevesebbet.

Részemről különben az első módnak még sokkal na-
gyobb fontosságot tulajdonítok, mert az természetesebb
és folytonosb fejlődést biztosít . . . s a mellett az utóbbi
irányt is előmozditaná, a mennyiben az egyenletes

cimzés a könnyebben egyesülhetésnek szülő anyja. . . .

Tehát: egyszerűen, mindenki egyenlően: „Uram“ s „Asszonyom“!

Egyelőre tovább nem folytatom, csupán azt jegyzem meg, hogy: ha netán az orvosi nagy tanácsban „receptem“ egyes alkatrészei ellen kételyek vagy kifogások keletkeznének: hajlandó lennék azok biztos hatását részletesen is megvitatni.

i.

II.

(Válaszul i. urnak.)

Uram!

Miután az ipar haladása iránt magam is igen érdeklődöm, s miután ön annak érdekében közlött becses iránycikke utolsó pontjában a közönség hozzászólását kihívni látszik: az eszmecsere üdvös voltától áthatva, és mintegy a „noblesse oblige” elvénél fogva is kötelezve, bátorkodom szerény, de jogos észrevételeimet a lehető legtárgyilagosabban előadni.

Sok tekintetből én magam is osztozom a cikkiró ur felfogásában; — mert előttem is minden kétségen kívüli, hogy hazai iparunk siralmas és megdöbbentőleg nyomoruságos körülmények között sinylődik, tengődik, miként ama kórágán fetregő beteg, a kiben az orvosok az elfogyott életerőt az izgatószerék különböző nemeivel istápolják ugyan egyik napról a másikra; — de a mely művelet csak addig biztosít sikert, míg végre az idegek izgathatósága is kimerülván, a tudomány minden további kísérletei dacára is bekövetkezik a kimaradhatlan halál.

De bocsásson meg tisztelt i. ur, hogy azon nézetét, mely szerint iparunk fejlődhetésének akadályát az árisztokratikus tényezőkben keresi, és így azoknak „hadat üzeni” szükséges- és korszerűnek találja, helyesnek nem tartom; — sőt hogy indokolatlan vádját és felfogását e zennél **visszautasítom!**

Ugyan mi köze van ahhoz a műhelyében szorgalmasan és becsületesen dolgozó cipész-, szabó-, asztalos- stbnek, ha a monarchikus államforma fénye, disze és tekintélye úgy hozza magával, hogy egyeseket a fejede-

lem a trón s a hazai ügyek körül szerzett érdemei elismeréseül, vagy az öldöklő csaták mezején kifejtett hősiességért, nemessé, tekintetessé, nagyságossá teszen?!..

Kivéttetik ez által az ár, a tü, a gyalu az illető iparosok kezeiből? Vagy egyáltalán minő hátrány háromlik ezen kitüntetések által a szorgalmas, munkás, józanéletű és vallásos iparos közönségre?.. Valóban bármennyire kutatom is a két külön természetű dolog közti összeütközést: azt magamnak megmagyarázni sehogysem tudom.

És hol van az megírva, hogy a hazai ipar mezején magának érdemeket szerzett egyén nem részesülhet hasonló kitüntetésekben?..

Ne erőltessük tehát a dolgot; ne keressük a bajt ott, hol a legegészségesebb testvért találjuk! Ne igyekezzünk a Blanc Lajos-féle social-demokrata eszméknek rothadt magvait hazánk földjében is kicsiráztatni! Van nekünk különben is ezer bajunk, a melynek leküzdésére épen azon tekintetes és nagyságos urak, kiknek i. ur, „hadat üzenni” helyénlevőnek tartja, küzdöttek és küzdenek ma is a legnagyobb kitartással, és pedig nemcsak a saját, hanem az összes hazai társadalom, tehát az ön által féltett iparos osztály érdekében is...

Bizonyára a magyar nemesség ellen, egyes világnyöszörben szenvedő elégedetlenek és elfogult rajongók kivételével, panasza a társadalom egy rétegének sem lehet. Szerető jó testvérként szorítá az forró keblére az összes polgárságot, midőn megvitatván annak jogait, s jó szántából lemondván kiváltságairól, a jogokra úgy, mint a kötelességekre nézve is, az egész hazai közönség kiszámíthatlan előnyére és javára megosztozott...

Hol van hát az elismerés, a hálaérzet, hogyha annak a nagylelkű hazafias osztálynak, melyet még az ipar nyögben tartójaként szeretne ön szerepeltetni, már azt is bünül róvják fel, hogy a letűnt szép napoknak még az emlékét: azt a kis megkülönböztető címet is el nem veti magától, — — és nem frátertizál azokkal, kikről maga i. ur is úgy van meggyőződve, hogy belőlük „jellemesb, önértetesb és hasznosabb polgárok is fejlődnének”?

(6.1.) Tehát mindezt maga is csak kilátásba helyezi! Elismeri, hogy a jelen viszonyok közt még sok a kívánni való és mégis azt követeli, hogy mi száljunk le védenecseihez, mielőtt műveltségi állapotjuk megengedné, hogy felemelhessük őket magunkhoz!

Tisztázzuk a kérdést.

Ha a magyar nemesség büszke, van rá oka. Ha nem dobja el magától őseitől öröklött címjeit, hanem kegyeletesen ragaszkodik hozzájuk, — ki veszi azt neki rossz néven? — Hiszen századok emléke, nagy és dicső napok vannak azokhoz kötve! — Már pedig azt követelni, hogy a történelmi tradíciókkal is szakítsunk, hogy tagadjuk meg multunkat, annyi, mint Magyarország történetének megsemmisítését kívánni. — Felteszem i. úr hazafiságáról — bár nincs szerencsém ismerni — hogy ily herosztrátusi munkának véghezvitelére tehetségét még sem ajánlaná fel!

Nem tudom járt-e ön Angliában? Ha igen, úgy felette csodálom, hogy gondos figyelmét kikerülte azon első tekintetre szembeötlő körülmény, hogy az arisztokrácia virága sehol a világon nem díszlik oly szépen, mint a ködös brittföldön; sehol az emberek oly nagy súlyt nem fektetnek címjeikre, mint az angolok: és mégis úgy tudja a világ, hogy az angol ipar a kifejlődés legmagasabb fokán áll.

Elhiszem, hogy ez az ön elvei szerint merő anomália és abnormis helyzet! De hát mégis úgy van.

Ne úgy igyekezzünk tehetségünkkel szolgálni a hazát, hogy az egyik osztályt a másik ellen ingereljük, és hogy az egyiknek a külpolitikai nyomás súlya alatt előállott hátrányait a másiknak ma már úgylis sem nem osztó, sem nem sokszorozó, s csakis a kegyelet emlékeül fentartott előnyei lerombolásával célozzuk egyensúlyba hozni! Ez szerény vélekedésem szerint minden egészséges agyrendszerrel bírók előtt különben is csak fikció. . . Mert ki lehet ugyan adni a francia forradalom jelszavát „a lámpára az arisztokráciával!” — A galíciai pórlázadást ellehetne talán második felvonásban szintén

játszatni, miután elégedetlenséget, osztálygyűlöletet támasztani, szítani, valamint a lavinát megindítani vajmi könnyű szerep; — de ne feledjék az intéző urak, hogy azt a kívánt helyen megállítani a legnagyobb tehetségnek sem lehetséges! —

Értsük meg tehát egymást uram!

Mi mindaddig, míg ereinkben nemes vér kering, legszentebb családi emlékeink- és cimjeinkről semmiféle erőszakoskodás hatalma alatt, gyáván egy iparos kedvéért sem fogunk soha lemondani!.. Ha majd annak idejét eljönni látjuk: önakaratunkból fogjuk mi azt cselekedni...

Jegyezzék meg ezt magoknak mindazon fészkelődők, kik az újabb időben az oly hazafias és nagylelkű, tekintetes és nagyságos urak ellenében a „hadüzenet“ proklamálásának idejét eljönni vélték!

Láttunk mi már nagyobb fergetegeket is elvonulni fejeink felett, és mi mégis élünk, mégis megvagyunk.

Nyugodtan teszem le tehát tollamat, a költő azon szavainak idézése mellett, hogy:

Romlott szív és romlott elme,
Kit hazája hő szerelme
Szébb tettekre nem hevit.

y.

III.

(Válaszul y urnak.)

Uram!

Igen örülök, hogy önben oly ellenfélre találtam, ki az általam felvetett kérdésben az óhajtótt eszmecszerét elfogadni hajlandónak látszik! — „Látszik“ mondom; — mert a dolog érdemébe még nem igen fogott bele . . .

Hogy a téves kiindulási pont és az elfogultság megnyíre akadályoztatja az általános célhoz vezető helyes ut felismerését, — hogy az emberek egymást megértsék; — és hogy az mily helytelen s igazságtalan következtetés és ítéletre vezet . . . azt az y ur levele a legfényesebben bizonyítja.

Igy van ez nálunk különben többnyire mindig, hogy t. i. a legtöbben saját érdekek és nem a közérdek szempontjából tekintik a dolgot; de hiányzik is az egészséges közreműködés csaknem minden téren.

y ur az én levelemnek sem szellemét, sem indokát nem értette meg; mert azt nem az egyediül helyes szempontból, és nem az általános közérdek világánál mérlegelte. S azért a mily hamis a kiindulási pontja: ép oly hamis a bírálata is.

. . . Én a vitát arra hivatam fel, hogy hazai iparunk és társadalmunk fejlődhetésének akadályait irtogassuk, és rámutattam különösen arra, hogy az általános cimkórság egyike a legnagyobb akadályoknak, melyek ellen tehát a legkitartóbb erélylyel küzdenünk szükséges. — És ön? — Ön is belátja ugyan, „hogy hazai iparunk siralmas és megdöbbentőleg nyomoruságos körülmények között szynylik“; sőt a „kórágán fetregő beteg“ körül már is

kétségbeesik; . . de azért, miután az ajánlottam orvosságot önnek, mint a beteg test egy részének, szintén be kellene vennie — bár nem vitatja, hogy az „nem segít“ — eltaszítja azt magától és rögtön megfélekedzven a haldoklóról, csupán magára gondol, ellenemben védelmezvén osztályát: a nemesi osztályt, melyhez nekem semmi közöm.

Én a megvitatandó kérdést nem egy osztály, hanem hazánk érdeke tekintetbevételével, mindnyájunk egyenlő javára állítottam fel. — És ön? — Ön a nemesi osztály emlékei- s érdemeiről szól . . .

Én mint polgár szólok a polgárokhoz s a tapasztalás- és meggyőződésből meritett érvekkel, önzetlenül támogatom állításomat és hazánk általános jobb- léteért ajánlom elveimet. — És ön? — Ön magának s osztályának tömjénezve, a régi nemes megsértett hiúságával s a legnagyobb elfogultsággal elavult cimereit s nem a haza érdekeit védi a nem nemes ellenében . . .

Én a földön állok, mely mindnyájunk lábai alatt inog, mozog, melyen pedig „élnünk s hálnunk kell,“ és azon módról szólok, mely szerint ezen földingásnak határt lehetne szabni. — És ön? — Ön leomlott ősi várának roskadt falára állván, onnét kiált le hozzám és beszél nekem! a hazafiságról — herosztrátusi munkáról, — különféle rémképekről — s „nemes“ vére végre is annyira elragadja, hogy kardot rántva a „fészkelődő“ kísértetek ellen, mintegy sajnálkozva rajtam, így sohajt fel a költővel:

Romlott szív és . . .

Valóban megható!

Én azt hiszem, hogy a legnagyobb fontosságú tárgyról szólok, mikor az ipar fejlesztéséről értekezem, melynek minél előbbi helyes megoldásától nemzeti létünk s jövőnk függ; — de ön úgy látszik, hogy ősei dicsőségét még fontosabbnak tartja!

Gratulálok különben y urnak „nemes“ felhevüléseért! . . Legalább őszintén nyilatkozott. . .

Az én ereimben nem kering ugyan „nemes vér“; — de hogy melyikünk tollát vezeti „romlatlanabb szív“ és „romlatlanabb elme“; — hogy melyikünk gondolkodik nemesebben, és melyikünk nézetei ígérnek hazánk életére és felvirágzására többet s biztosabbat . . : azt ne y. ur, hanem a közönség ítélje majd meg!

Előre is biztosítom különben, hogy, bár most az általa felvetett nemesi kérdés elől sem fogok kitérni, — miattam ugyan bátran ülhet, sőt alhatik is nemesi babérain, s azért rémképeket ne is alkosson magának, hogy azokra puskaporát hiába vesztegesse!

Ugyan ki harcolna ártatlan ereklyék ellen?!

Meglehet azonban győződve, hogy „nemes“ vérével a hazát többé meg nem menti; míg közönséges, de iparunk fejlesztéseért buzgó „egészséges“ vérrrel annak jövőjét is biztosíthatjuk! — Vagy hát még most sem látja ön, hogy az igazi „fergeteg“ nem a fényét vesztett nemesi cimert, hanem hazánk nemzeti fenmaradását és függetlenségét, — és épen az annyira **lenézett iparos osztály fejletlensége és könnyelmű elhanyagolása miatt** — fenyegeti?! . .

*

y. ur az „eszmecsere üdvös voltától áthatva“ s a „noblesse oblige“ elvénél fogva kezdi meg levelemre észrevételeit. (11. l.)

Az elsőről meg vagyok győződve; — az utóbbira nézve azonban — ön maga is szörnyen csalódik. . .

A „noblesse oblige“ szólamnak nem közönséges, hanem nagy és valóban nemes értelme van. — Az nem annyit tesz egyszerűen, hogy: „a nemesség kötelez“; hanem az is hozzá értetődik, hogy: mire kötelez? — A felelet pedig az, hogy: nemes cselekedetre! — És ez világos: a francia ugyanis azt tartja, hogy a nemes embernek gon-

dolkoznia és cselekednie is nemesen kell; vagyis: hogy a jogi nemesség erkölcsi nemességre kötelez.

De bocsásson meg y. ur! mikor ön nézetem ellen tollat fogott, ezt nem azon nemes ösztönből tevém, melyre a fenti elvet idézhetém, hanem tisztán önérdékből, vagyis, hogy jogi nemességét védjem.

Szembeötlőleg kitünik ez levelének különösen második feléből. . . Nem az erkölcsi nemesség, hanem a régi egyik nagy gyengéjének: a gögnök (remélem utolsó) fellobbanása az, melylyel ön ott az általam felvetett elvek ellen saját jogait oly féltékenyen védelmezi.

Nem szemrehányásképp mondom ezeket. . . Semmi okom és semmi vágyam önnek erkölcsi leckével szolgálni a nemesség magasztos fogalmáról. De — hogy kimutassam, miszerint téves uton jár és hogy e szerint okoskodása is helytelen — szükségesnek tartom a fogalmakat a magok valóságában magyarázni, hogy a tiszta fogalmakra tiszta nézeteket is lehessen aztán építeni. — Csak úgy ítélhet majd az elfogulatlan közönség nézeteink értéke felett, ha azok minden oldalról megvilágítatnak. . .

A 48-ki nemesség, mely megértvén a kor szavát s a haza igényeit, örökölt jogairól önkényt lemondott és a mellett harcolt, hogy e haza minden polgára egyenlően viselje a terheket és mindenki mint polgár egyenjogú legyen, — követte a noblesse oblige magasztos értelmét. . .

Ezen nemesség és ezen munkájában volt igazán nemes, — és mondhatjuk: nemesebb minden elődénél. . . A haza javáról lévén ugyanis szó, ezen nemesség nem emlegeté nemes vérének, hogy örökségét megvédelmezzék; — és vérének nemességét mégis a legszebben s a legmeggyőzőbben bebizonyította! . . .

Midőn y. ur azon szép és nagyjelentőségű szavakat tollára vette; ilyképen kellett volna szólnia: „Uram! az ön kívánsága, hogy én az őseim által szerzett címerről lemondjak, részemről nagy áldozat ugyan; de ha ön kimutatja, hogy az általános lemondás által hazánk mostoha

viszonyai csak némileg is megjavulnak . . . : szívesen, sőt örömmel hozom meg én is ez áldozatot“.

Ha ön így tesz vala, akkor követé igazán a hivatolt francia szólam valóban nemes értelmét és meg lehet győződve, hogy a követendő uton is csakhamar találkozánk.

— — — — —
„A nemesség ha büszke. van rá oka“, mondja ön.

E kényes dologról nem óhajtok ugyan vitatkozni, miután ez tárgyam célján úgy is kívül esnék; nehogy azonban valaki a régi nemesség példáját általában követendőnek tartsa, megjegyzés nélkül nem hagyhatom, hogy ön e tekintetben is elfogult.

Voltak biz annak — ha igazságosak akarunk lenni — hibái is; mert ha igaz is, hogy „nagy és dicső napok vannak ahoz kötvé“ . . . : vannak ám igen szomorúak is, melyeket szeretnénk akár a történetből is kitörölni És — hogy itt is jövőnk szempontjánál maradjak — én egyik legnagyobb hibájának tartom azt, hogy dacára egész ezredéves uralmának, nem volt képes e hazát maig sem teljesen meghódítani . . . A nemesség virágának nagy része az udvar fényében sütkérezés mellett annyira elkábult s hazafias kötelességéről annyira megfeledkezett, miszerint nemcsak hogy e hazának összes lakóit annak teljesen megnyerni s magyarokká nevelni nem igyekezett, hanem részben maga is idegen lón saját hazájában; sőt az idegen szellem apostolává szegődött . . . úgy, hogy, dacára az ön dicső emlékű napjainak, ez ország ma is csak névleg magyar, míg tényleg valóságos **kores** . . . És azért e szegény ország még ma is arra van kárhoztatva, hogy erejének nagy részét folyton bel ellenségeire fecsérelje, a mivel pedig már rég tisztában kellene lennie . . .

A nemesség nem csekély része még ma is inkább az idegent ápolja; . . . és fogadok, hogy: ha a magyar árisztokrácia nem mondom könyvtárát, hanem csak olvasó asztalait ma átvizsgáljuk, az eredmény nem a mi saját nemzeti irodalmunk javára, hanem az idegené, különösen a németére fog esni! . . . Pedig azon nemes vérű árisztok-

ráciának, mint a nemzet természetes irányadójának már réges rég be kellett volna látnia, hogy a nemzetnek legfőbb kincse és ereje nyelvében gyökeredzik, és hogy ezen nyelv leghathatósabb terjesztője, legfőbb közvetítője és biztosítója éppen a nemzeti irodalom! . . . Tudnia kellett volna és kellene, hogy a nemzet zöme a rossz példát követve s nyelvünk iránt nagy részben közönyös maradván, az ország teljesen magyarrá soha nem válik! —

Igy vagyunk az általános közművelődéssel is, a mi különben a nemzetiségnek ikertestvére.

Mikor a kül ellenség ellen a harci riadót megfújták, fellángoltak ugyan a nemesek a hazáért (már t. i. amikor és akik egymás közt éppen nem civakodtak); de bizon — valjuk meg! — békeidőben azok legnagyobb része a hazának — különösen jövőjével nem sokat törődött! . .

Hiszen még mi is emlékezhetünk rá, mikor az volt a leghíresebb magyar nemes mind bel-, mind külföldön, aki képes volt a legrövidebb idő alatt, a leghitványabb dolgokra, a legtöbb pénzt elpazarolni; . . . persze még ezt is külföldön! . . .

Tán még ön is (ki úgyis szeret a költőkre hivatkozni) fog emlékezni egy bizonyos költeményre, mely éppen azon híres nemesekre vonatkozik s mely így kezdődik:

„Ti fekélyek a hazának testén
— — — — —“

Nem csak az illető költő, hanem az egész ország java így gondolkodott akkor.

Az olyanok, kik dús jövedelmeiket itthon holmi iskolákra vagy más nemzeti intézményekre pazarolták volna, melyekből a haza jobbléte s jövője felemelkedhetnék, s melyekre a politika bármily hullámszáma közt bizon támaszkodni lehetne, — bizon mindig kevesen voltak.

És — legyünk csak igazságosak! — bármennyire megérdemelte volna is a nemesség öröklött jogait, — élvezte is annak hasznát: ő volt az ur: a többi csak szolga . . . „Felteszem y ur hazafiságáról“, miszerint

maga is örül, hogy e természetellenes állapotnak valahára vége lett! (?)

Mindezeket ismét nem szemrehányásból hoztam fel: a mult hibáiért mi nem lehetünk felelősek; — hanem hogy, miután a jelenért és részben a jövőért mi felelünk, tanuljunk azokból, okuljunk vesztéseinken és — ha csakugyan o'ly hazafisággal birunk, mint a milyennel dicsekedni kivétel nélkül szeretünk: akkor félretéve minden osztályérdeket és hiúságot, azt tegyük, mit az általános közjó s a haza érdeke parancsol! — —

*

y ur láthatja, hogy — bárha engem is azon „világnyöszörben szenvedő elégedetlenek“ és „elfogult rajongók“ közé kegyeskedik sorozni — elismeréssel vagyok én is a nemesség érdemei iránt, bár nem annyira, hogy hibáit, melyeket mindenki tud, s melyeket a mai kor érez leginkább, az igazság rovására és a magunk kárára eltakarni akarnám.

Senki nem méltányolja jobban, mint én a nemesség egy részének azon nagy küzdelmeit, melyeket e hon szabadsága- és függetlenségeért vívott, és melyeket végre csaknem az összes nemesség az 1848-iki magasztos tényével megkoronázott; midőn — igaza van önnek! — „szertető jó testvérként forró keblére szoritotta az összes polgárságot, megvitatta jogait s lemondott jószántából kiváltságairól“. (12. l.)

Szép és felemelő volt ez; — és valóban hálátlan lenne, ki ezt el nem ismerné, amit y ur is méltán és büszkén említhet fel! . . Csakhogy ön nem látszik követni akarni azon „a polgárságot forró keblére szorító“ nemességet, miután már néhány sorral alább oly kicsinylőleg szól az azon osztálylyali „fraternizálásról“, és egész megbotránkozással mondja, hogy: „mégis azt követeli (t. i. én), hogy mi (már mint a nemesek) szálljunk le hozzájuk (az iparosokhoz), mielőtt műveltségi állapotjuk megenyedné, hogy felemelhessük őket magunkhoz“! . . .

Itt úgy látszik különben, hogy ön nincs tisztában sem magával, sem a dolgokkal! Ugyanis: mikor a 48-ki nemesség zászlójára a „szabadság egyenlőség és testvériség“ szokat irván, „keblére szorítá a polgárságot“, — ezen tényével már akkor leszállott volt hozzája és fel-emelte azt magához, és fraternizált is vele! . . .

Ha ez áll: — pedig okvetlenül áll — akkor nincs is többé szükség arra, hogy ön azon polgársághoz leszállni és azt magához emelni kegyeskedjék, miután — hál'istennek! — ezt már elődei megtették . . . De másrészt meg miért emeli ki hát annyira a 48-ki nemesség érdemeit, ha ön meg azzal ellenkezőleg azon polgársághoz leereszkedni nem tartja érdemesnek?

Különben y urnak a fenti érzelmeket tanusító pontja a legjellemzőbb és — merem mondani — a legkompromittálőbb gondolkodásmódjára nézve: azzal önmaga elítéli önmagát: alkotmányos országban, alkotmányos érzelmű embernek (pedig ön annak tartja magát!) nemcsak hogy úgy irni, hanem még úgy gondolkozni sem szabad soha! Fájdalom! önön kívül számtalanon vannak még nálunk ilyenek, kik pedig alkalmilag nagyon szeretik a demokratát játszani . . . Pedig az alkotmányosságnak az az alapja, hogy — általában véve — minden adófizető, rangkülönbség nélkül, egyenlő polgár . . . y ur épen oly polgár, mint a legméltóságosabbnak címezett főúr; — szintigy egy cipész, sőt egy fődműves sem kevesebb, mint ön . . . Az alkotmányt minden polgárnak egyenlően kell szorgálnia; s azért az polgár és polgár közt nem is tesz különbséget . . .

A mi a „fraternizálást“ különösen illeti, — ezt kétféleképen lehet érteni: „testvéresülést“ érthetünk ugyanis alatta, ami nem más, mint a 48-as zászlón nagy betűkkel felírt 3-ik szónak: a „testvériség“-nek alkalmazása és életbeléptetése, amit t. i. kell is értenünk. Ily értelemben: igenis kell fraternizálnunk! . . . Testvéresülnünk és egyesülnünk kell! — azaz hogy kellene!! — osztály különbség nélkül, mindnyájunknak és minden erőnkkel, a legkülönbféle hazafias célokra . . . Ily értelemben

hirdette a testvériséget Kossuth L. hazánk legnagyobb nemese mindenkor, és pedig oly szigorral, hogy még az osztálykülönbség felemlítése ellen is mindannyiszor tiltakozik. És pedig beláthatja ön, hogy ezen nagy embernek igaza van; mert valóban nincs nép Európában, melynek az igazi testvéresülésre s minden ereje egyesítésére oly égető szüksége lenne, mint épen nekünk! . . .

A „fraternizálás“ alatt pajtáskodást is érthetni . . . Na erre nagy szükség nincs: a polgárok egysülhetnek, sőt barátságos viszonyban is lehetnek, anélkül, hogy pajtáskodniok is kellene. Különben a saját rangjabelivel sem pajtáskodik az ember, ha csak különös viszony vagy rokonszenv nem köti hozzá . . .

Másrészt sohsem szégyen az, ha valaki alsóbb ranguakhoz vagy kevésbbé műveltekhez leereszkedik! . . . Sőt én az ellenkezőt állítom!

Szégyen ellenben és lealázó az, mikor a l k a l m i l a g fraternizál valaki olyanokkal, kikkel máskor nem szokott; — sőt kiket máskor lenéz; — mikor t. i. az emberre épen szükség van, — teszem fel: választások alkalmával, mikor néha össze is csókoljuk a máskor lenézetteket, ami pedig nálunk elég gyakran megtörténik! — — —

Ez valódi szégyen t. ur! meg az, midőn az alsóbbak felett pöffeszkedünk, míg a felsőbbek előtt hátat görnyesztünk! . . . — — — — — — — — — — —

*

Nagyon megakadt ön azon, hogy iparosainkra vonatkozólag azt irtam volt, miszerint — ha t. i. azok kellőleg képeztetnének — belőlük „önérzetesb jellemesb és hasznosabb polgárok is fejlődnének“, és zárjel közt hozzá teszi, hogy: „tehát még csak kilátásba helyezem“ . . . (13. l.) Természetes! Hiszen azért vitattam, hogy azokat még sokat kell képezni! Vagy azt kívánja ön egy $\frac{9}{10}$ részben képezetlen osztálytól, hogy az túl tegyen azon osztálybelieken is, kik tudvalevőleg nagy részt egész fiatalságukat az iskolában és tanulmánynyal töltik, és kik tényleg mégis csak részben válnak be olyanoknak, hogy az

általam felsorolt jelzőknek megfeleljenek?! Vagy tán azt hiszi ön, hogy a nem iparosok csupa kitünő emberek?! . . . Bizon-bizon ha valódi hazafias, s tetteiben nyilvánuló polgári erényeket akar találni . . . ott is el kel a Diogenes lámpája! . . .

De hát éppen azért is, hogy az iparos osztály nagyobb műveltség- és jellemességre tenne szert, — annál inkább szükséges lenne, hogy a 48. szellemét követve, hozzája leszállani és őt magunkhoz felemelni méltóztatnánk! . . . Hadd tanulná el tőlünk azt a sok szép tulajdont!! — — — — —

y. urnak két igen nagy tévedését óhajtom még ezenel kimutatni, a melyben pedig nálunk szintén igen sokan szenvedhetnek.

E tévedések egyike abból áll, hogy ön azt látszik hinni, mintha, amidőn a 48-ki nemesség az összes polgárságot felemelte, ezt csakis annak javára tette volna. . . .

Igaz, hogy 48. közvetlenül a polgárságot vagy jobban mondva: a jobbágyságot szabadította fel! De nagyon csalódnék, ki azt hinné, hogy azon korszak teremtoi csupán ezt célozták volna. Azok előtt ennél még magasabb cél is lebegett, melyet közvetve elérni akartak. Az alkotmány ugyanis és oszlopai az idők tanúsága szerint sokkal gyengébbeknek bizonyultak, hogysem azt veszély nélkül a viharoknak még tovább is ki lehetett volna tenni: arról kellett tehát gondoskodni, hogy az egész alkotmány alatti talajon oly erős falak emeltessenek, melyeken az minél biztosabb- és szilárdabban nyugódhassék, és így az egész épület a szükséghez képest folyton erősbitetvén, a támadó fergetegeknak mindenkor sikerrel ellenállhasson. . . .

A legfőbb cél tehát 48-ban is az volt, hogy az alkotmány jogai és kötelességei minden polgár közt egyenlően megosztatván, azt közösen annál biztosabban meg is védelmezhessek.

y. urnak a másik, még nagyobb tévedése pedig abból áll, hogy — miként ezen nyilatkozatából: „ne úgy igyekezzünk szolgálni a hazát, hogy egyik osztálynak (t. i. az iparosnak) a külpolitikai nyomás súlya alatt leelőlt hátrányait a másiknak előnyei lerombolásával célozzuk egyensúlyba hozni!“ (13. l.) kitetszik, — ön azt hiszi, hogy iparunk hanyatlása csakis az iparos osztálynak esik hátrányára! . . .

Igen sajnósnak, sőt veszedelmesnek is találok, hogy nálunk még szereplő emberek is vannak, kik ilyenképen gondolkodnak! . . . Valóban bámulatos! Ezért bizony nem szükség Angliába menni! . . . Nem csoda aztán, hogy mi a „hazai ipar pártoló egyesület“ eszméye iránt tudatlanok és érzéketlenek vagyunk!! . . .

Igaz, hogy iparunk pangását az iparos osztály érzi meg első sorban! — De hát a rossz termést ki érzi meg legelőbb? Nem a földművelő és birtokos? És mégis: nem az egész ország megérzi a kárát? . . .

Vagy hát: ha azért a temérdek iparcikkért azt a temérdek pénzt kihordják az országból; — meg aztán ha az a sok ezer meg ezer iparos részint munka nélkül lézeng, részint a nyomorral küzd annyira, hogy a szociál-demokrácia eszméi még nálunk is termő talajra találnak: mind ez a nem iparos osztályoknak, meg az államnak nincs hátrányára?! És azért nem kell ezen minden módon segíteni igyekezni?!

Hát aztán ha sem a föld, sem a műhely nem terem: vajjon honnét kerül ki az adó? . . . az a sok kamat? . . . És miből élünk? És miből él maga az állam?? Talán cimjeinkből?!

Uram ne hagyj el!

Hiszen voltaképpen csak az iparos és földművelő az, aki termel; — a többi csak fogyaszt, vagy mi?! És ha az előbbieket elegendőt nem termelnek, miből fogyasztassanak az utóbbiak?

Vagy úgy . . . van még mit eladni?

Igy adogatjuk el függetlenségünket is! . . .

Hát biz én uram Angliában nem igen jártam; — csak két hétig voltam Londonban. Azonban részint hallás-részint olvasásból annyit tapasztaltam, hogy — habár az árisztokrácia virága a britt földön is épen úgy díszlik, mint általában egész Európában, vagy jobban mondva: még ott sem hervadt az el egészen — az angol társadalom nagy zöme, vagyis legalább $\frac{99}{100}$ -ad része a szó valódi értelmében a legdemokratikusabb, és azért külön cafrangos címzésekkel még azon virágot sem különbözteti meg; — holott nálunk, dacára hogy mindenki demokratikusnak tartja magát, a ragály átharapódzása következtében a lefelé való árisztokratizmus mindinkább terjed.

Igaz, hogy az angol nemesség sokat tart magára és büszke! De azért nem kevély és magának különféle saját címzéseket nem követel (hiába is követelne); — pedig erről van szó. — És ha az angol nemesség büszke: „van rá oka.“ Átalánosán tudva van ugyanis, hogy az nagy pártfogója minden szépnek: sok szép találmány és sok szép tehetség köszöni annak létrejöttét és kifejlődését! . . . Az alkotmányon kívül az angol ipar, vagyonosodás, tudomány, művészet rendkívül sokat köszön azon nemességnek. — Én igen nagyra becsülöm az ilyennemű büszkeséget!

Hogy az angol nemesség szorosabb köreibe: klubjaiba — főkép idegennek — nehéz bejutni, — azon semmi megütközni való nincs, miután az angoloknál általában szokásos, hogy ott még az egyszerűbb iparos családok körei is zártabbak, mint másutt. De mindez az angol társadalomban nem akadályoztatja meg, hogy az emberek egymást egyenlően és egyszerűen tiszteljék és cimezzék. S azért felette csodálom, hogy ön, ki úgy látszik járt arra, nem vette észre, hogy ott az ipar sokkal több becsben áll, mint nálunk! . . . Sőt hogy ott számos főúr is van, ki maga szintén gyártelepeket tart; — s hogy az angol iparos nem ismer magánál nagyobb urat, csak a törvényt, s nem is tekintetesez és nem nagy-ságol meg senkit! . . .

Ha már a mi nemességünk azon példányszerű néphez kijár — pénzt költeni s hivatkozik az ottani nemességre: miért nem tanul is tőle, és — miért nem követi annak példáját?!

És nem tudja ön, hogy Anglia alkotmánya s hatalma legfőbb és legerősebb bástyáját nem az angol nemesség, hanem éppen iparos osztálya képezi?! — — — — —

És most térjünk át egy kissé Franciaországba is, hol több ideig tartózkodván, biztosabb tudomással bírok.

Remelem ön is járt arra! „de tán ki került gondos figyelmét azon első tekintetre szembeötlő körülmény“, hogy ott a szenes embert, a hordárt, iparost, uracsot, bankárt, gróft s általában az egész társadalomban, sőt a hivatalokban is! mindenkit egyenlően és egyszerűen csak „monsieur“-nek (uram) cimeznek; — vagy hozzá teszik még az illető nevét vagy netáni állását, p. N. vagy bíró, ügyvéd, gróf stb. ur; — s hogy a napszámosnőtől fel a császárnéig (mikor t. i. van) minden asszony „madame“ (asszonyom) és minden leány „mademoiselle“ (kisasszony)?

Igy van ez az olaszoknál is. Mindezt különben azok is tudhatják, kik nem jártak arra, ha csak e nyelveken — vagy legalább ezekből fordításokat — olvastak.

Itt látjuk az egyenlőség nagy eszméjét megtestesítve; — de fel is ismerhetjük annak roppant eredményeit. A kit csak a véletlen összehoz, bár sohasem is látta egymást, bárhol, bátran és bizalmasan közeledik egymáshoz; mert sohasem jön zavarba: hogyan szólítsa egymást. Soha ott egymást le nem nézik, hanem a legnagyobb előzékenységet tanusítják egymás iránt, legyenek egyszerű munkás- vagy bármily bársonyos nők; legyen frakk vagy egyszerű blouse a hátukon.

Azért is oly rendkívül élénk és zajos ott az élet, mert nem méregetik egymást végig, mielőtt meg szólítanák. Nem törődnek ott egymás ruhája- és állásával, hanem ha együtt vannak, egyenlő udvariasak és barátságosak is egymás iránt, a mi folytonos derültségüket is fentartja.

És épen ezért is van elismerve, hogy a francia udvariaság páratlan. A francia ugyanis úgy gondolkodik, hogy minden ember egyenlő polgár lévén, egyenlő ur is a saját kenyerén; és azért egymásnak egyenlő tisztelettel is tartozik; — sőt előbb megbocsájtja, ha a paraszt műveletlen a műveltebb irányában, mint ha ez megfordítva történik.

Ott látjuk igazán, hogy minden ember: ember. — Ott láttam én is először, hogy én is oly ember vagyok, mint minden más, — és hogy minden más olyan, mint én, miként különben én már előbb is vélekedtem volt, de általában még nem tapasztaltam; és mondhatom, hogy: azon érzést soha el nem felejttem.

De ott próbálná meg aztán y ur az iparos osztályról úgy nyilatkozni, mint itt, vagy csak hogy valamelyiket ne részeltetné a kölcsönös tisztelet megadásában!.. majd mondaná: „b..... de c..... je vous en.....!“ és lenne hahota, melyről ön sem felejtkeznek meg többé soha!

A művelt ember még a paraszttal is művelten (illetelmesen) bánják; mert csakis így terjedhet a műveltség. Természetesen: ha a gyermeket durván nevelik, — durva lesz az maga is. — — — — —

Nálunk nemcsak hogy ismeretlenek nem igen közelnek egymáshoz, főképp ha nincsenek egyformán öltözködve; hanem sokszor ismerősök, sőt rokonok is kikerülik egymást. Vagy, ha a körülmények még is összehozzák, — feltéve, hogy „nem egyranguak“ — az „alsóbb“ osztálybeli alig meri szólítani a „felsőbbit“... és miért? mert nem tudja: hogyan? vagy nem akarja magát lealázni előtte: tehát inkább hallgat és csak az „igen“-és „nem“-re szorítkozik.

És a hivatalokban?.. Ott ha látják, hogy nem „uri egyén“ — (tisztelet a kivételnek!) — úgy beszélnek az emberrel, mint a gazda szolgájával...

És mi következik mind ebből? — Feszültség, egymás iránti bizalmatlanság, idegenkedés, osztály-gyűlölet, közönyösség, az erőknek elzsibbadása és szétforgácsolása: számtalan erkölcsi és anyagi baj... a többi közt, hogy az ipar, mint nem becsült és lené-

zett állás elhanyagoltatik, s hogy egész társadalmunk fejlődésében visszamarad.

Méltóztassék ezen prózai dolgokat, melyek az élet színpadáról vannak véve, jól megérteni!.. Mert nem elég az, hogy mindezeket csak úgy átfussuk: ezek felett gondolkodni és aztán itélni is szükséges! — —

De nehéz is nálunk a megszólítás művészete, különösen nőtársaságban. Ugyanis: tudna-e nekem ön vagy bárki más ma erre határozott feleletet adni: hogyan szólítsák egymást a nők, hogy ezt kifogás nélkül, bátran és minden zavar nélkül telessék? — Nem hiszem! A megszólítás — hacsak nem a legbizalmasabbak vannak egygyütt, amikor t. i. nem kell sokat „komédiázni“ — még „egyenrangúak közt is! csak immel-ámmal, vagy sehogysem történik.

„Ténsasszony“- , „nagysád“- vagy „Frauvon“-nak szólítsák egymást?? — (Nálunk az utóbbi járja — a magyar társalgásban is!) Egyik furcsább, sőt mondhatnám: nevetségesebb a másiknál.

És, miután az osztályok és igények annyifélek: hogyan szólítsák az egyiket, hogyan a másikat és hogyan a tizediket?

E művészetet igen kevesen birják (azaz, hogy: senki), és ez igen nagy baj, miután a társadalom fejlődését igen megnehezíti, tudva lévén, hogy különösen a nők az apró sérelmek (?) iránt is igen érzékenyek... Hogyan ne fordulnának pedig ezen sérelmek elő, mikor a megszólítási címzések által épen az illető hölgyek megkülönböztetése, több és kevesebb megtiszteltetése történik; — és mikor ezen osztályozásnál igazságosnak lenni nem is lehet séges, amikor kevesebbre becsültetni senki sem akar?!

Pedig ma a legkülönbözőbb osztályu nőknek is különféle célokra egyesülniök kell vagy kellene! Hogyan egyesüljenek pedig, hogyan tanácskozzanak, hogyan értsenek egyet, midőn még azt sem tudják: hogyan beszéljenek egymással, hogy se harag, se neheztelés ne legyen; midőn az egyiket nem úgy becsülik, mint a mási-

kat, mivel férjeik nem egyenlő foglalkozással bírnak vagy talán mivel nem egyenlően divatos a ruhájuk?!

Hazánkban eddig általában csak az úgynevezett „nő-egyletek“ alakultak meg, a legszebb célokból ugyan, de aránylag igen kevés eredménnyel amit én igen természetesen találok. Nemde az ily egyletekben minden valamire való nőnek, kinek csak vagyoni helyzete kissé megengedi, rang- és valláskülönbség nélkül egyesülnie kellene, hogy minél könnyebben célt érjenek? Ámde hogyan tegyék ezt és hogyan működjenek közre szívesen, egyetértőleg és eredménnyel, ha az egyenlő tagok nem egyenlő tiszteletben részesülnek; ha még ez egyletekben is, melyeknek pedig a jótékonyság versenytérül kellene szolgálniok, részben a hiúság bálványának áldoznak?!

Az ily egyletekben különösen, nem hogy a tagokat a megkülönböztető címzések által egymástól elidegeníteni, hanem inkább az egyszerű és bizalmas viszony által egymáshoz édesgetni kellene, hogy mindenki, akit most észre sem vesznek, érezné, miszerint az egyletnek épen oly becsült tagja, mint akár az elnök, hogy ez által mindenkinek a saját körébeni cselekvő kedve és képessége az egylet javára fokoztatnék és kiaknáztatnék.

Ez által mind a műveltség, mind a közös érdekek felismerése terjedvén, az egylet működési köre is mind nagyobb és nagyobb térre terjeszkedhetnék; sőt különféle újabb, részint erkölcsi, részint anyagi célu egyletek alakulhatnának; mert hát a tér a cselekvésre végtelen... És ily úton mennyit művelődnénk, mennyit javulnánk, tennénk és gyarapodnánk!! — Ma? Ma csak ócsárolni és panaszzkodni tudunk...

Ki meri mondani, hogy ez állapot egészséges?! Ki nem látja be, hogy ennek következtében a legtöbb szülő — hacsak teheti — gyermekét erőszakosan is oly pályára nevelteti, melyen ő és az nagyobb tiszteletre számíthat; — hogy tehát az inkább a kármi, csak „mesterember“ ne legyen?!

És ki meri tehát tagadni, hogy a „meg-

különböztető“ címzések szorosoki viszonyban állanaktársadalmunk fejletlenségével, s hogy tehát nagy részben azok az okai hátramaradottságunknak?! — — — — —

Még sem indit ön „hadat“ a címzéseknek?! — — — — —

Hogy a nyugoti műveltebb népek egymással csak per uram s asszonyom beszélnek: „meglehet az ön elvei szerint merő anomália; — de ez mégis úgy van“. És nagyon szép és nagyon jó, hogy úgy van! — — — — —

Én részemről az érintett francia szokásban a francia jelleg legeslegnemesbikét, az igazi szabadságszeretet legerősebb bizonyítékát, forrását és paizsát találok, melyet minden, szabadságra és haladni törekvő népnek a legelső sorban kell elsajátítania, hacsak homokra építeni nem akar!

„Liberté, égalité et fraternité“: e három szó az, melyet Franciaország újjáalakulásakor zászlójára irt, s melyre azon méltán büszke vezérnép legnagyobb népszerűségét és hatalmát építé. — Ugyancsak e három nagy szó: „szabadság, egyenlőség és testvériség“ az, melyre a mi 48-ki vezérférfaink is hazánk függetlenségét s jólétét felépíteni akarák.

E felséges eszmék nálunk is megmozdítottak akkor minden szívet s csodákat teremtettek: általok egészen újjászülettünk; de csak addig harcoltunk értök, míg fegyverrel kelle azt tennünk. Azontúl — mint korcsutódok viseltük magunkat; mert — bár a 48-as zászlót mindig emlegettük — a két utolsó szót: az egyenlőséget (amennyiben tőlünk függöt) és testvériséget önmagunk letéptük, hogy helyettök a régi csillogó vadrózsák még jobban tenyésszenek mint valaha! — — Pedig az egyenlőség és testvériség gyenge ültetvényének ápolása nem volt eltiltva; — s pedig azt azóta folyton ápolva, az már erős fává nevededett volna, melynek árnyékában annak most már **érett s tápláló gyümölcseit is szedhetnök!...**

Sőt újabb alkotmányosságunk korszakában sem jut még csak eszünkbe sem, hogy a fenti nagy jelentőségű eszméket életbe léptessük... holott: **szabadság és függetlenség, egyenlőség és testvériség nélkül nincs és nem is képzelhető!**

Pedig — mi méltatlanok! — még ma is a 48-as zászlóra esküdözünk és azt hazudjuk egymásnak (sőt tán el is hisszük!), hogy mi annak eszméiért lelkesülünk!...

Valóban nevetséges lenne, ha oly szomorú nem volna!

De hisz! — a gyermek nem tudja mit beszél... s a csillogó csecsebecsének, meg a kis faháznak jobban örül, mint az igazi nagy épületnek! — — —

Mit bánjuk mi, ha napról-napra mindinkább süllyedünk, ha terheink egyre nevednek, ha nyakig úszunk az adósságban, s ha a nyomor és korrupció pocsolyájában fetrengünk?!

És mit bánjuk mi, hogy 10—20 év múlva mi lesz belőlünk, országunkból és abból a híres, (?) szabad-
elvű, (?) független, (?) magyar (?) nemzetből, csak hogy címeinknek valami bántódása ne legyen; s csak hogy bennünket legalább addig megtekintetesezzenek és megnagyságotoljanak?! —

Valóban nehéz szatirát nem írni! — — — —

*
y ur azt tartja, hogy „a monarchia fénye, dísze és tekintélye hozza magával, hogy a különféle érdemesültek nemesek-, tekintetesek- nagyságosokká stb. tétessenek.“ (11 l.)

Hogy az érdem elismerendő, sőt nemcsak monarchikus hanem bármily államformában is, — ezt magam is igen méltányos-, helyes- sőt kívánatosnak is tartom már azért is, mivel ez ösztönöz és buzdít a nemes cselekedetre. De hogy ezen elismerést csakis a fentiekhez hasonló sallangok által lehetne eszközölni, annál inkább nem látom be, miután ma komoly ember azokból érdemre annál kevésbé következtethet, mivel — miként tudjuk és még

ki is fejtendem — a legkülönbélebb címeket érdemtelene-
nek is használhatják, a mi pedig hogy a monarchia fé-
nyét emelné, a legkevésbé sem hiszem!

Én ezen monárchikus fényre nézve is egészen más
nézetem vagyok. — Én egészen más tényezőkben keresem
azt, mint a címek- és címzésekben, melyekkel minden
szerencse-lovag ékeskedhetik. Nem egyebek azok előttem
szinpadi cifraságnál: a pillanatnyi érzéket káp-
ráztatják ugyan egy kissé, de hej! mily egészen más sok-
szor a valóság, mit azon cifraság takar!

Ha az állam alattvalói osztály-különbség nélkül jó-
létnek örvendenek, ha a polgárok jogai s érdekei megó-
vatnak, vagyonuk s életük biztonságban van; ha az elag-
gott öreg, a munkaképtelen, a nyomorék ápoló intézetet,
a segélytelen beteg gyógyhelyts ápolást, az elhagyott árva
szeretet-házat talál. Ha az állam minden gyermeke kellő
nevelésben részesülhet, ha a polgárok egyéni gondolkodá-
sa nem korlátoltatik, foglalkozási minősége erkölcsi
hátrányára nincs; — ha a becsületes munka és tö-
rekvés, a közügyek iránti buzgóság elismerést nyer, míg
a szédelgés és az önérdeknek a mások megkárosításávali
hajhászása megbélyegeztetik s a korrupció mérgező növé-
nyei irtogattatnak; — ha a szegény és gyenge kellő
védelemre talál, ha minden polgár, szegény vagy gazdag
egyenlő joggal bír, s egyenlő tisztelet- s becsülésben ré-
szesül; ha minden polgár büszkén vallja a
hont hazájának: ezt nevezem én a monár-
chia fényének!

Ha a földművelés, ipar, kereskedés, mindenféle tudo-
mány és művészet virágzik; — ha az állam elegendő szá-
mu és jól berendezett tanintézetekkel, szeretet-kör- s cél-
szerű fegyházakkal és más hasznos intézményekkel bővel-
kedik: ez szerintem a monarchia dísze!

Ha az állam szükségleteit az országból magából képes
fedezni, ha büszkén rámutathat közigazdasági intézményei-
nek folytonos haladására, a kor színvonalán álló tanári,
közigazgatási s birói karára, a közegészség virágzó állapo-
tára, irodalmára. Ha szükség esetében hivatkozhatnak, sőt

támaszkodhatik is a vagyonos és összetartó polgárság hazaszeretete- és áldozatkészségére; ha a maga lábán képes járni, ha szegénysége s tehetetlensége érzetében nincs arra kárhoztatva, hogy oly lealázó egyezményeket kössön, melyek az ország érdekeit, jogait s önértetét egyaránt sértik; — ha nincs arra szorulva, hogy kormánya idegen kormányok s bankárok ajtajánál kullogjon... ez én előttem a monarchia tekintélye!

Ha a trónt szorgalmas, művelt, egészséges s jólétnak örvendő, erkölcsi- s szellemileg erős, áldozatra kész és erényeire büszke nép veszi körül: ez teszi a monarchia fényét és tekintélyét; nem pedig ha azon trónt a tekintetes, nagyságos és méltóságosak (bármily) serege hajlongja körül, ha e sok cifraság megett csak elégedetlenség, nyomor és gyengeség honol! — — —

Az igazi tekintélyt nem a külszin, nem a látszat, hanem a valóság, a belső erő, az érték adja meg! — Ily tekintélyre kell nekünk törekednünk! — Az említett országok fényét és tekintélyét is azok virágzó állapota teszi és adja meg, és hogy azok nem szorulnak az idegenek kegyeire; de nem ám a cimzetesek serege!.. Ott is élnek még ugyan a régi nemesség maradékai, de nem süvegelik őket; és azok is eltűnhetnének bátran, mind a nélkül, hogy az állam tekintélye ez által csak a legkisebb csorbát is szenvedné. És lám! Amerikában az ujkori demokratikus államszövetségben sem a trón, sem a nemesség semmi fája nem virul, és mégis: melyik állam bír több tekintéllyel, fényesebb jelennel és jövővel a világon?!

Ime! nem hiányoznak előttünk a példányképek, melyeket követnünk kell, ha valódi és nem talmi tekintélyre akarunk szert tenni. Azon népek rétegeit nem választják szét a cimfalak. Azoknál bármely téren működő polgárok egyformán hasznos és érdemes tagjaiul tekintetnek a társadalomnak, és azért ott ma sem „fikció“ az, mit ön mond, hogy t. i. sem előny, sem hátrányban nem részesül egyik

sem; pedig nem mondhatjuk, hogy azok „egészséges agyrendszerrel“ nem bírnának . . . (13. l.)

Fikcio csak az, hogy az embereknek valaha egyenlő vonásaik, egyenlő vérmérsékletük, tehetségük és jellemük legyen, hogy egyenlő gondolkodásmóddal birjanak és ugyanazon utat kövessék; mert ezt maga a természet kizárja. És hogy azért az egymáshoz hasonlóbb tehetségűek, jelleműek, hajlamuak, és az egy célra törekvők egymást mindig felfogják keresni és egymással szövetkezni, míg az ellenkezők kevésbé érintkezendnek: az bizonyos. De hogy az embereket már maga a születés és foglalkozásmód megkülönböztesse, az egyiknek előnyt, a másiknak hátrányt nyujtson, hogy a szerint százféle címzéssel egymástól szétkülönítve, az egyik több, a másik kevesebbnek tartsa magát embertársánál: ez már nem természetes; és hogy azért ezen, csak az osztálygyűlöletet ápoló helytelenségnek előbb-utóbb teljesen meg kell szünnie: ez már nem fikcio!...

Ha ez fikcio lenne, akkor a 48-ki vezéreink, kik bizonyosan messzebb láttak, mint mi, nem hirdették volna az egyenlőséget és testvériséget, hanem megelégedtek volna egyszerűen a jobbagyak felszabadításával. De azok tovább mentek, miután előttük volt már a példa és belátták, hogy a legfőbb erő épen az egyenlőség és testvériség magasztos elvében és annak minél előbbi megvalósításában gyökeredzik; mert belátták, hogy az ország teljes erejét csak úgy fejtheti ki, ha az emberi és szabadsági jogok egyenlő közös kincscsé tétetvén, a polgárok ezen közös örökség élvezetében és védelmében is egyenlően érdekelve vannak, és e szerint minden erejüket s tehetségüket egyesítik arra, hogy a közös és egyenlő jogokban s becsültetésben résztető hazát minél inkább felvirágoztassák . . . Nem is volt akkor más, mint — „polgártárs“. — Vagy nem emlékszik már ön azon szép időre?

Ha ez fikcio volt, — vagy az ezentúl is: akkor fikcio az y ur és hazánk jövője is!

De ha azt akarjuk, hogy hazánk jövője ne fikció, hanem valóság legyen, mi nekünk életet biztosít: akkor nincs sürgősb teendők, mint hogy az ön 48-ki nagy elődeinek, az egyenlőség- és testvériségre vonatkozó nagy jelentőségű végrendeletét határozottan, minden utógondolat nélkül és minél előbb végrehajtsuk és életbe léptessük, hogy az bennünk valóságos vérré változván, összes erőinket — míg nem késő — hazánk megmentésére érvényesíthessük. — — —

Nagyon téves felfogás azt hinni, hogy „a történeti tradíciókkal szakít, megtagadja multját, és hogy Magyarország története megsemmisül, ha ön és osztálya cimeiről lemond“! (13. l.)

Ellenkezőleg! Hogyha ön elődeinek 48-ban lerakott alapelveit és szellemét követve, az egyenlőséget és testvériséget gyökeret verni és meghonosítani törekszik, azt bizonyítja, hogy méltó utódja azon elődöknek, kiknek nevei a magyar történetnek mindenha legragyogóbb lapját képezendik. És azért ezt kívánni nem „herosztrátusi munka“, hanem a kor és legszentebb érdekünk követelménye, mit teljesíteni a legnemesebb s leghazafiasb cselekmény s mely munkában tehát épen azoknak kell legtöbb részt venniök, kiknek igazi „nemes vér“ foly ereikben! — —

Vagy kinek jutna eszébe azt állítani, hogy a 48-ki nemesség — habár az hona javáért tradícióival csakugyan szakított is — Magyarország történetét megsemmisítette volna?!.. Ellenkezőleg azt mondhatjuk, hogy azon hazafias nemesség történetünket **egy egész századdal gazdagította!** . . .

És mégis: **annak épen fiaik lennének azok, kik azon gazdag századot megcsonkítani akarnák?!!**

Nem „rothadt magvak azok, miket én „kicsiráztatni akarok“! — (12. l.) A **legnemesebbek** azok, miket különben már az önelődei hintettek volt el...: én csak öntözöm a

kiszáradt földet, hogy életre keljenek azok...
és önöknek is ezt kellene eselekedniök! —

*

Ön azt kérdi tőlem: „mi köze van a műhelyében szorgalmasan dolgozó cipész-, szabó-stb. iparosnak, ha a fejedelem a különféle felhozott okok folytán egyeseket érdemeik elismerésüil tekintetesk- s nagyságosokká teszen?”
(11. l.)

Az indokolt elismerés előtt mindenki meghajlik. A címzésekhez azonban minden cipésznek és mindnyájunknak igen is nagy köze van, és pedig annál inkább, mivel azoknak legalább $\frac{99}{100}$ része különös érdemen nem alapszik. Ugyanis:

1-ör Az örökölt nemesség 48 óta, melynek törvényei mindnyájunkat egyenlő polgároknak tekintenek, nem érdem. — Remélem, hogy a születést ön maga sem tartja ma már érdemnek!

2-or. Ha valakit szülei iskolázatnak, taníttatnak, sokszor ezeket rájok költenek, míg utóbb iskoláit elvégezvén bizonyítványt kap, hogy ügyvédi, orvosi, tanári stb. tanulmányaiból a vizsgát szerencsésen (azaz, hogy bukás nélkül) kiállotta, és ennek következtében jogot nyer arra, hogy tanult pályáját megkezdhesse...: ez én előttem szintén nem érdem. (És azt hiszem más részrehajlatlan bíráló előtt sem!)

Vagy ha ez érdem: akkor érdem az is, hogy az, kit a szülők nem iskolázthatnak, valami mesterséget tanul, míg abban magát kiképezvén, önállóvá lesz.

Nem hogy a szellemi foglalkozásu ember az iparos felett érdemmel birna; hanem még a földműves felett sem bir érdemmel sem egyik, sem másik! Természetes: a mint az illető földművelő nem tehet róla, hogy nem neveltek belőle szellemi munkást: úgy ennek sem érdeme, hogy nem lett szántóvető.

Az egyik pálya époly szükséges és hasznos az államra nézve, mint a másik, — és a nehézségei is minden pá-

lyának megvannak: miért lennének tehát az egyik pálya követői érdemesebbek, mint a másikéi?!

3-szor. Ha az örökölt nemesség, ha a műveltség maga még nem érdem: micsoda érdem az, ha egyik másik szép vagyont örökölt és tétlenül „fumigálja“ a világot, nagyuriaskodik és — henceg?! — És micsoda érdem az, ha valakiről azt sem tudni: hogyan szerezte vagyonát; vagy ha tudni is, az dicséretére nem válik?...

Ha a tanult, vagyonos ember, az iparos vagy akár a szántóvető, mint polgár tehetségeit úgy használja fel, hogy az által a közügynek minél több és minél nagyobb hasznot tegyen és saját érdekét a közérdeknek alája rendeli: csak ez lesz az igazi érdem. De az egyik polgárt tiszteletreméltóbbnak tartani, mint egy másikat csupán azért, mivel az kedvezőbb körülmények között született vagy tollával keresi a kenyeret, ez pedig kezével: ebben valóban sem mi „ráció“ sincs. — Ellenkezőleg: én a vagyon és műveltség arányával mindinkább többet követelek; mert: miként a nemesség, úgy a gazdagság és műveltség is kötelez...

Minő helyes logika és jog tehát az, hogy azoknak egy része, kik még semmi érdemet nem szereztek, per „tekin tetes“, „nagyságos“ stb. cimeztessenek; holott mások, kik p. az ipar pályáján vannak, csak mint egyszerű „ur“, vagy csak „izé“ vagy „hallja maga“ szólitassanak; — és holott ha talán mérlegbe vetnök akár a méltóságost és halljama gát, nem mindig az nyomná le emezt?!

Minő alapon nyugvó követelés tehát az, hogy az iparos levett kalappal és émelygösnél émelygösebb címe kkel az ajakán közeledjék polgártársához, ki nem hasznosabb s nem érdemesebb tagja az államnak (sőt talán olyan sem!) mint ő; míg az sokszor felfujva magát s műveltséget negélyezve, csak amúgy félvállról packázik vele, mintha csak kegyelmet osztogatna?! — —

A cipésznek mindehez igenis nagy és jogos köze van; mert ő nem jobbágya, sem nem szolgája senki fiának, sőt még lekötelezettje sem, amennyiben állását senki pártfogásának sem köszöni; és azért ő sem tarto-

zik ember- s polgártársát jobban megbeszülni, mint ez őt! — —

De még sokkal fontosabb közünk van nekünk ehez, mint polgároknak, mindnyájunknak. Láthatjuk ugyanis — ha fátyol nincs szemünkön — és tapasztalhatjuk, hogy társadalmunk osztályrétegei folytonos feszültségben állanak egymásközt; mert egyrésztől többnek képzelvén magokat, hiúságuk hódolást követel; míg a másrésztőliek is érezvén erejüket és nem csekélyebb fontosságokat, magokat lealázni nem hajlandók. — E feszült viszony pedig nagy szerencsétlenség! —

Mert ha bennünk, mint polgároknak az egyenlőségi érzet hiányzik, ha „nem fraternizálunk“ s csakis akkor keressük fel egymást, mikor egymásra épen szükségünk van: akkor hiányzik köztünk a legfőbb kapocs arra nézve, hogy egymással bizalommal összeállva, különféle célokra szövetkezzünk, hogy így részint a meglevő intézményeket a szükség- és célszerűségnek megfelelőleg folyton emeljük; részint hogy más újabb intézményeket, melyeknek még hire sincs, s melyeknek égető szükségét pedig minden lépten érezzük, alapítanánk; s melyeket pedig csakis egyesült, összetartó s erős akarattal lehetne létesítenünk. —

Ha erőt véve magunkon, összejövünk is valahogyan, csak féltékenyen és bizalmatlanul tekintünk egymásra... Nem hiszünk egymásnak... Megszóljuk és kritizáljuk egymást... A közcél hatalma ritkán oly nagy, hogy a személyes surlódásokat háttérbe szorítsa... A hiúság ördöge nem engedi, hogy társadalmunkban azon hálózat létesüljön, melynek csatornáin az egyesek erői összefolyván, azokat hazánk s így mindnyájunk közjávára értékesíthetnők. Ha teszünk is valamit, nincs benne köszönet. Az erőltetés meglátszik minden művönkön.

Gondolkodott-e már ön mindezekben, a mik pedig folyton láthatók és tapasztalhatók?...

Azt kérdi ön továbbá: „kivétetik-e a címzések által a tü, a gyalu az illető iparos kezéből? vagy általán minő hátrány háramlik azok által a szorgalmas és józan életü

iparos közönségre?“ És azt mondja, hogy „az oki össze-
ütközést a két külön természetű dolog közt magának
megmagyarázni nem tudja.“ (12. l.)

Én e kérdést egyszerűen megfordíthatnám így: ki-
vételik-e önnek a tolla a kezéből, vagy elvételik-e a hiva-
tala vagy birtoka, ha oly kacskaringós címzéssel nem
illettetik? — —

De nem teszem ezt, hanem megmagyarázom az ön
kérdését: A címzések által a szerszám az iparos kezéből
nem vétetik ugyan ki és így azok által a nyagilag köz-
vetlen nem szenved; de igenis szenved erkölcsileg:
mint iparos, mivel mestersége nem becsültetik s lenézetik;
mint polgár, mivel mások, kik nála nem érdemeseb-
bek, az ő irányában (címzési) előnyben részesítetvén,
azok előtt kissebbítetik.

De közvetve anyagilag szenvedünk mindnyájan és
szenved a haza is. Azon körülmény ugyanis, hogy az ipa-
ros pálya nem becsültetvén eléggé, arra leginkább csak
azok mennek, kik kénytelenek vele, mivel szegények, igen
fontos okul szolgál arra, hogy az rendkívül elhanyagoltat-
ván, hátramarad. Már pedig az által, hogy hátra maradt
iparunkat a külföldi sokkal fejlettebb saját piacainkon is
csaknem minden téren leszoritja, temérdek anyagi vesz-
teséget szenvedvén, mindnyájunknak a kenyér egy része
vétetik ki a szánkából, a pénz meg a zsebünkéből.

Vagy nem tudja ön elképzelni, hogy, ha nálunk a
megkülönböztető címek nem léteznének, az ipar kevésbbé
nézetnék le, és ennél fogva a téns-, tekintetes és nagysá-
gos szülők nem irtóznának annyira attól, hogy, ha kedves
fiok a hosszas iskolázásban nem találná gyönyörűségét,
valami, éppen kedve szerinti ipart tanulna; és hogy, ha az
ilyenek a különben elpazarolandó ezereket részint a magok
kiképzésére, részint arra fordíthatnák, hogy a kor kivá-
nalma szerinti műhelyeket és gyárakat állítanának fel: ez
által az ipar egyre tetemesb lendületet
nyerne?!...

Ez oly természetes valami, hogy itt önnek az ok és
okozat közötti összefüggést lehetetlen fel nem ismernie,

Pedig itt csak az ipar népszerűbbé tételéről van szó. Hát-ha még azon roppant erkölcsi eredményt tekintetbe vesszük, melyet a mai osztályok vegyülése által létesülendő társadalmi átalakulásunk és összes erőink egyesítése s hasznosítása által nyernénk!? — — —

Azt kérdi még y ur: „hol van az megírva, hogy a hazai ipar mezején érdemeket szerzett egyén nem részesülhet hasonló (címetes) kitüntetésben?“ (11. l.)

Hogy az megírva nincs, magam is hiszem; de hogy azért iparos rendkívül ritkán tüntettetik ki, azt tudjuk; sőt azt is tudjuk, hogy százszor könnyebb nálunk nagyságossá is lenni, mint az ipar terén kitünni. Mert oda nem elég képzettség, erkölcsi és a legnagyobb érdem sem: oda még vagyon és szerencse is szükséges, hogy valaki iparát virágzóvá, versenyképesé és ez által feltünővé tehesse. Hiszen még méltóságos ur is sokkal több van nálunk, mint kitüntetett iparos, jeléül, hogy még azzá is könnyebb lenni, mint emezzé! — Vagy mi által vannak a Bakayak, Ráthok, Streitmanok, stb. kitüntetve; holott excellenciás urak is vannak nálunk, kiknek nincs annyi érdemök, mint ezeknek?! — Ezen kitünt jelesekről is csak azt mondja a mi „művelt“ (?) társadalmunk, ha épen szó van róluk, hogy: „csak iparosok“! — (Tehát még csak nem is tekintetese!)

E rövid vázlatból is láthatja ön, hogy — ha nincs is az megírva — az ipar nálunk a „hasonló kitüntetésekben“ nem részesül. Már pedig a ki az emberi hiúságot ismeri és a különféle fitymáló kifejezések s „ajkbiggyesztesek“ horderejét eltudja képzelni: az a megkülönböztető címzések és az ipar népszerűtlensége közötti szoros összefüggést is világosan felismeri.

*

Nem csupán az ipar népszerűsítése és az erők könnyebbeni egyesíthetése szempontjából kívánatos az, hogy a címzések minél előbb egyenlősítessenek és egyszerűsi-

tessenek: takarékosági tekintetből is nagy fontosságu az.

Rang és címzés a legfőbb táplálója a hiúság- és fényüzésnek, melynek oltárára általában rendkívül sokat áldoznak nálunk országszerte, mit nagyrészből meglehetne különben gazdálkodnunk, és e mellett sok szerencsétlenségtől is megmenekednénk.

Tudjuk, hogy a vagyon nincs mindig arányban a címekkel, vagy jobban mondva: mai nap a címek mellett többnyire hiányzik a megfelelő „tisztá“ jövedelem. És e, különben csekélynek látszó körülmény mind egyéni, mind állami háztartásunkban rendkívüli szerepet játszik.

Nemde természetesnek találjuk, hogy a „méltóságos“ családnak háztartása is méltóságos legyen? A „nagyságos“-nak a fényüzésben is felül kell mulnia a „tekintetes“-t stb. Szóval: a címzésekkel rendszeren arányban áll a költség is: minél nagyobb címetek visel valamely család, — annál nagyobb általában fényüzése, és költségesebb háztartása is; és pedig részint saját hiúságánál fogva, részint hogy rang társai által le ne nézessék.

De minthogy sok címzetesnek öröklött vagyona nincs, azon állás pedig, melyet elfoglal, annyi jövedelmet nem biztosít, hogy kiadásait „címjéhez illőleg“ fedezze: az a mi az ily háztartásban történik, sokszor igen szomorú.

Régen másképp volt; mivel a tisztségeket a birtokos nemesség foglalta el, melynek akkor tellett, sőt még fizetésre sem szorult; míg most azokat a szegényebbek is elfoglalják, kik csupán fizetésökből élnek . . .

Sem az állam, sem a hatóságok, sem a különféle intézetek általában nem fizetnek és nem is fizethetnek hivatalnokaiknak és tisztviselőiknek annyit, hogy azok „felvett címjeikhez képest“ fényüzéssel költekezhessenek. — Mi az ezer vagy legyen kétezer frt., mennyit az illető „tekintetes“ ur kap? . . És mi az a netáni 3 v. 4000, a mely család „nagyságos“-t játszik? — Hiszen e fizetéseknek sokszor fele csak a selyem s bársony ruhákra kell; mert hát a „tekintetes“ és „nagyságos“ mamák és kisasszonykák csak nem engedhetik magokat kinevettetni, hogy

„társaságban“ vagy éppen „bálban“ címjeikhez aluli öltözékben jelenjenek meg! — —

Hol van még a háztartás többi költsége . . . különösen ha a családnak még több sarjadéka is van?! — Jaj neked szegény rangos és címes családfő, ha szerény jövedelméből mindez ki nem futja! De még nagyobb jaj a szerencsétlen családnak, melynek feje nem bír annyi lelki erővel, hogy kiadásait nem a rang és nem a cím „állítólagos“ követelményeihez, hanem jövedelméhez alkalmazni képes legyen!!

Mi történik ugyanis, ha a címhez képest a jövedelem kevés, — és a családfő a határnál megállapodni nem képes? — Igen sok, a minék történie nem volna szabad, s a mi elég gyakran az illető család anyagi és erkölcsi bukásával végződik!

Nem akarok egyes képeket az ily elszomorító következményekről leírni . . . az ön képzelő tehetségére bízom azokat; különben is nincs nap, hogy azokat az életben ne láthatnók és ne hallhatnók. Csupán általánosságban akarom elmondani, hogy az adóságcsinálás, a minden útoni önérdekhajzás, az önállótlanág, elvtelenség, sikkasztás, váltóhamisítás, öngyilkosság, szóval: a korrupcio, az erkölcsi sülyedés minden neme, mi ma már oly általános és alig feltűnő, igen nagy szerepet játszik abban, mi a tulságos terjeszkedés- és fényüzésnek következménye; a mi pedig nagyrészen kétségkívül a címzés által felcsigázott hiúságban és igényekben gyökeredzik.

És sokszor nem elég, hogy az illető családok többé-kevésbé elszegényednek, elpusztulnak, megbélyegeztetnek; de még hány rokon, jóbarát, ki mint hitelező vagy jótálló szerepelt, esik ezenkívül áldozatul, és többnyire szintén családjával s csupán azért, mivel a lejtőn lefelé zuhanókat visszatartóztatni akará?! — És e szerencsétlenségeken kívül mennyi a kellemetlenség, neheztelés és gyűlölködés a mi mindezekből származik!! — —

És a társadalom és az állam is mennyit szenved ezek által anyagilag úgy mint erkölcsileg!!

Ime! ha ön az eddig felhozott indokaimat tekintetbe sem venné: már ez utóbb említett, s hazánkban már napirenden levő, anyagilag úgy mint erkölcsileg, egyesekre úgy mint az országra háramló sajnós és roppant káros következményeket elegendő okul találhatná arra nézve, hogy a címzéseknek, melyek mint a hiúság s fényüzés ápolói és nevelői, oly sok rosznak forrásait képezik, minden igyekezetével ellene törekedjék. — — — —

A százféle, nálunk meghonosodott címzésnek ma már úgy sincs sem értelme, sem értéke: **le kell tehát arról mondani és mondatni**, miután a kifejtett okoknál fogva hazánk s mindnyájunk java ezt úgy kívánja.

Őszintén mondhatom, hogy mikor én az első levélben a nálunk divatozó címkórság ellen felszólaltam, eszemben sem volt a régi nemesi osztályra gondolni! Ki gondolna erre 48 után? . . .

Én ezen országos betegségről, mely már-már a legmegrögzöttebb járványnya fejlődött, egész átalánosságban irtam. Hiszen nálunk a kisbiró- és kofaasszonytól fel a trónig nincs osztályréteg, mely a címzés kóroanyagával meg ne lenne már fertőztetve! —

Kilát itt különbséget nemes és nem nemes közt? . . . Ki osztogatja és ki várja itt a jogot, az érdemet arra, hogy az egyik „téns“, a másik „tekintetes“, a harmadik „nagyságos“ urnak s asszonymak és még annyiféleképen cimeztessék?! . . .

Hiszen ma már a legtöbb szobalány ha sétára ki-megy: nagysám! — Minden valamire való iparos, iparosné: ténsur! ténsasszony! — A dijnok is mind: tekintetes ur! — És tessék Budapesten körül-nézni! Ott már nem is valamire való hivatalnok, nem is ügyvéd, nem is orvos, sőt nem is kereskedő, a ki nem „nagyságos“ . . .

Vagy menjünk osztályonként: az egyik iparos többnek tartja magát, mint a másik, ez többnek mint a harmadik, és ha módjuk van hozzá, a szerint cimeztetnek is; — pedig ezek mind iparosok!

Az egyik ügyvéd „téns“, a másik „tekintetes“, a harmadik „nagyságos“; — pedig mindannyiuk egyforma a diplomája! — Így van ez a hivatalnoki, kereskedői és minden más, — még a régi nemesi osztálynál is!! . . .

Kérdem az urat: hol itt az érdemfokozat hőmérője?

Ha én a legzsarolóbb és legtisztátalanabb módon pár száz hold földre szert teszek, és talán a börtönben lenne méltó helyem, fenhéjazva járhatok s önmagamát „nagyságos“-sá tehetem; — míg ha szegény vagyok s két kezemmel keresem kenyeremet, — bármennyire muljam is felül az előbbit jelesség- s érdemben; sőt legyek bár árpádkori „nemes“ is! — — csak egyszerű „ur“-nak is alig szólítanak. — —

És: hány, születésénél vagy állásánál fogva „nagyságos“ ur van országos korrupciónk jelen virágzó szakában, aki pedig a valóságban alázatosabb „szolga“, mint sok más közönséges, de értelmes, független gondolkodású és jellemes, egyszerű polgár?!

Hol itt az érdem, mely nagyságoltatik?

Ma mindenki lehet „nagyságos“, csak vagyona legyen hozzá, ha különben bármily „kicsinységes“ is; — sőt pénz sem kell hozzá, csak egy kis ügyesség meg egy pár más bizonyos tulajdon, hogy képes legyen a „nagy urat játszani. . . .“

Látni való, hogy a sok mindenféle címzés nem egyéb, mint ruha: készítheti magának kinek hogy telik, vagy ki mennyire ügyes magának arra hitelt szerezni. — De azon ruhából nemességre, érdemre ne következtessen senki! Érték nélküli csecsebecse az, mely csak a régiségtárba való s mely után a valódi érdem úgy is aligha áhítozik!

Pedig a címzési járvány a nemzet testét már annyira megfertőztette, hogy, ha azt ragálymentessé akarjuk tenni, nem elég a kóranyagot egyes osztályokból és egyesekből irtogatni, miután a járvány a folytonos érintkezés által ismét és ismét átragadna. — Itt a ragály

elhárítására csak egy mód van: **ki kell azt irtani az egész nemzet testéből!!**

Ismétlem: igenis a nálunk általánosan divatozó cafrangos címzéseknek **hadat kell üzeni!**... mert a haza társadalmi és ipari biztosabb fejlődhetésének tekintete — (nem én!) — ezt **sürgösen követeli** — — —

Nem tartok tehát semmiféle osztályt — még az önét se! — az általános gyógy mód alól kiveendőnek. Legfelebb, — legalább egyelőre — a tisztán hivatalos teendőkből hagynám még meg az illető címeket, amidőn is a címzés nem az illető személy, hanem a hivatal tekintélye végett történnék; míg végre később persze ezek is a lomtárba kerülnének.

Hiszen mi úgyis mindnyájan buzgó hazafiak! az alkotmányosság és egyenlőség hívei; — szabadelvűek, — demokratikusak vagyunk!!

Miért ne cselekednénk hát ez értelemben?! — Remélem, hogy még ön is egyike lesz azoknak, kik az igazi utat felismervén, ezen fognak majd újabb nemességet szerezni akarni?! — — — — —

Csak akkor lesz igazi szabadság és egyenlőség, mikor az országban mindenki egyenlően fog címeztetni! — s csak akkor remélhetjük majd, hogy e haza még tán felvirul.. hogy: „Magyarország **lesz**“!. De előbb **nem!**

— — — — —

*

Miként egész válaszból kitűnik: három fő és igen nagy fontosságú szempont az, mely a címzéseknek egyszerűsítését és egyenlősítését követeli: az ipar népszerűsítése t. i. és kifejtése, a társadalmi erők egyesítése és kiaknázása s végre a takarékoság. Mindhárom tényező oly nagy jelentőséggel bír hazánk jövőjére nézve, hogy nincs értelmes hazafi, ki azt kétségbe vonhatná.

Nem lehet tagadni, hogy mind a három tekintetben van is valami igyekezet, hogy a dolgokon lendítsenek. Az ipar emelése- s fejlesztésére sok mindent tervezgettek már és tervezgetnek: itt-ott ipariskolákat is állítanak és általában hangsúlyozzák, hogy az iparosok minél inkább kiképeztessenek stb.

Mindez azonban alig egyéb a kuruzslásnál, holtlitt gyökeres gyógymódra van szükség. Mert igaz ugyan, hogy az ipar fejlesztésére egyik fontos tényező a képzettség! de elfeledik azt, hogy a másik meg a vagyon, és hogy az előbbi hiába van meg, ha az utóbbi nincs; sőt hogy a képzettség is rendszeresen csak a vagyon mellett szereshető meg... szegény ember sem magát sem gyermekét nem nagyon képeztetheti; a kor kívánalmainak megfelelő műhelyt vagy gyárat meg épen nem állíthat fel. Enélkül pedig a legképzettebb iparos sem versenyezhet többé soha!..

Elfeledik azt, miszerint az ipar fejlesztésének igazi kulcsa tehát az, hogy azt szegénys gazdag üzze egyiránt, és hogy azt ne csak kényszerűségből, hanem hajlamból is kövessék. Ha p. y urnak fia van vagy lesz, és az felnővén azt mondja: apám! nekem sem a göröghöz, sem az algebrához semmi kedvem: én lakatos szeretnék lenni!.. Ha ön tudja, hogy fia mint iparos is oly becsülésben részesülend, mint ha az ügyvéd vagy hivatalnok fogna lenni, akkor azt mondja: jól van fiam, ha kedved van légy akármi, csak ember légy! — És meglehet, hogy különb ember válik belőle, mintha erővel „nagy urrá“ nevelték volna; mert kedve lévén, magát tehetsége szerint kiképezheti, és ha vagyona megengedi, olyan kis gyárat teremt a hol épen jónak látja, hogy egyes cikkekre nézve egy egész vidék vaskereskedéseit elláthatja, melyek pedig most nagy részben szintén külföldről táplálkoznak... És így tessék elhinni! nagyobb érdemet fogna fia szereshetni, mint ha talán 3 megye főispánja leendene, miután főispánnak valót találni nálunk, a mennyi csak tetszik; — gyárosnak valót azonhan nem...

ton számíthat s melyre a nemzet jövőjét építheti.

Iskola, ipar és nemzetiség: ez azon elválaszthatlan háromság, mely a mi archimedesi pontunkat, igazi önállóságunk és jövőnk alapját képezi. Ezen háromság az, melynek zászlója alatt küzdök lesznek ezentul a legnemesebbek... De, hogy eztsikerrel telessük és hogy azon „egyedüli hatalmat“ megszerezzük: **fraternizálnunk kell!**

Le tehát a címzésekkel!!

Remélem, miszerint y ur az osztályaink közt meredő falak hátrányait s a bizalmasan összeműködő különféle erők rendkívüli fontosságát belátva, minden tehetségét és befolyását maga is felhasználná arra, hogy a felesleges és egyenetlen címzések mellőzésével a testvéresülés eszméjének, mint a mely a folyton haladás és igazi függetlenség legfőbb alapja és biztositéka, több és több híveket szerezzen!

És most én is az ön által hivatolt költeménnyel zárom be válaszomat; még egy sorral azonban és 2 strófával megtoldva azt:

„Romlott szív és romlott elme,
Kit hazája hő szerelme
Szebb tettekre nem hevit,
Mint megvédni címjeit.

Óhajtod a szabadságot?..
Félre tedd a hiuságot!
Ha od' adjuk címjeinket:
Nyer hazánk függetlenségét.

Szabadság és függetlenség
Érik ha van testvériség:
Kell tehát fraternizálnunk!
Ezt kívánja boldogságunk.

IV.

(Viszonválaszul i urnak.)

Uram!

Örülök, hogy már-már unalmassá váló hosszú fejtegetéseit bevégezvén, végre magam is szóhoz juthatok!

Hogy meggyőzzem önt arról, miszerint nemis ellenféllel van dolga: készséggel elismerem, hogy első levelének szellemét nem fogtam fel teljesen . . . Azonbnn ennek ön az oka, a mennyiben a társadalom legtekintélyesebb osztálya ellen, mely cimket visel, s mely alatt leginkább a nemesit lehete érteni, oly kifejezéssel élt, mely nagyon is könnyen félreérthető . . . „Hadüzenet” alatt leginkább csak erőszak érthető; ennek pedig bármely kérdésben csak úgy lehet helye, ha ez békés uton többé meg nem oldható. Sőt még ekkor is bebizonyítandó előbb, hogy az általában szükséges. — Ezenkívül azon kiméletlen fellépés és a modorbani fenhéjazás, melylyel ön nézeteit előadá, bárkit is tévedésbe ejthete, annálinkább engem, ki a békés, de biztos és maradandó fejlődésnek vagyok barátja, nem pedig a rombolva-alkotásnak, mely mindig veszélylyel fenyeget . . .

A második közleményben azonban harci riadójának veszélyességét már egy kis iróniával igyekszik elütni . . . De ismét oly különös önhittséggel lép fel és oly modorbann ír, mintha a római pápával a csalhatlanságban legalább is osztályrészes volna. Szórszálhasogatása meg éppen annyira megy, mintha csak műtői bravurját akarná rajtam bemutatni . . .

Ezen fontos okoknál fogva ne csodálkozzék tehát, hogy maga s eszméje iránt bizalmat nem gerjeszthet s

igy azon reményének, hogy „az igazi utat felismerve, én is fogok tán még azon újabb nemességet szerezni akarni“ (46. l.), táplálékot a vitatott tárgyban semmikép sem nyújthatok!

Dacára azon meleg nyilatkozatoknak, melyekkel ön a nemességnek a 48-ki elvek melletti küzdelmeit magasztalja (18. l.); sőt dacára azon határozott nyilatkozatának, hogy első levelében a nemesi osztályra nem gondolt (44. l.): nem képes ön a nemesség iránti ellenszenvét, mondhatnám: gyűlöletét, és tán irigységét egészen elfojtani! . .

Kitünik önnek ezen hajlama több helyen, hol a nemesség- és ennek cimereiről oly kicsinylőleg beszél; mintha én az általunk jószántunkból lerombolt válaszfalat ismét felépíteni akarnám (36. l.); midőn a nemességet germanizmussal vádolja és mintha az lenne oka hátramaradottságunknak (19. l.)

Egyszersmind nagy következetlenséget árul ön itt el, a mennyiben előbb a ragyogó csillagokat rakja fel a nemességre, sőt háladatlansággal vádolja azokat, kik érdemeit el nem ismernék; és nemsokára ön maga tépi le érdemeit, midőn neki rója fel, hogy az ország minden lakója magyarul még nem tud, s hogy jelenlegi hazai viszonyaink nem szerencsésebbek.

Valóban érdekes. Hát kérem, mit tanít a történelem? Nem a nemességnek köszönhetjük-e az ország legelső intézményeinek: a tudományos akadémia, nemzeti muzeum, nemzeti színház stb. létrejöttét?! És, ha még meg tud ön az elfogultság nyugétól szabadulni, nem kell-e beismernie, miszerint azt, hogy anyanyelvét oly szépen képes használni, velem együtt nem a Wrányekeknek köszönheti, hanem azon lánglelkű hazánkfainak, kik legnagyobb részben szintén nemesek voltak?!

Történelmünk lapjain bőven meggyőződhetik ön arról, hogy őseink kötelességüket az adott viszonyokhoz képest mindenkor megtevék és a mi fő: megőrzék nekünk a hont és az alkotmányt, sőt ennek jótékonyágát az egész nemzetre kiterjeszték.

Ne káromoljuk azért őket, hanem inkább tanuljunk tőlük szilárdságot, erélyt, rendithetlen hazafiságot, és hogy tántoríthatatlanul védelmezzük a haza érdekeit és annak ős méltóságát!

Ne forduljunk tehát rövidlátó gáncsoskodással saját véreink ellen, amiért azok őseik emléke iránt kegyelettel viseltetnek! — — —

Az oly indokolatlan eljárás, minőt ön a nemesség ellen oly feltűnően tanusít, beillenék talán egy „modern kortes“ szájába, hogy magának hiveket szerezzen . . . Mert tagadhatlan, hogy az oly fajta elmélkedéseknek a profanum vulgus előtt, mely csak a nagy és csatánós szavakat szereti, van is sikere! . .

És azért az ily modor pillanatra népszerű, sőt tán jövedelmező is lehet . . . Ámde meg lehet győződve, hogy az becsülést nem hoz és utóvégre is minden tisztességes ember előtt nevetségessé válik szerzőjére nézve! — —

Innét láthatja, hogy kár volt a nagypénteki hosszú prédikációért, mert hát horrendum dictu: mi haszna? — Az ön erőltetett okoskodásai, bármi sok szépet ígérjen is azokban az ország jövőjére nézve, engem nem kapacitálhatnak! . .

A mi felfogásaink egymástól annyira eltérők, hogy mi egymással karöltve bajosan járhatnánk. Gyarló vagyok ugyan magam is, de az önhittség, az ősök iránti tiszteltlenség meg a fejét nálunk is már-már felütni akaró szociál-demokratizmus még sem tartozik sajátosságaim közé . . .

Én most is épen az vagyok a ki előbb: sem jobb sem rosszabb. Elveim épen oly szabadelvek a szó legnemesebb és legkiterjedtebb értelmében úgy fel mint lefelé.. Ez azonban nem azt teszi, mintha a proletárok vagy internacionálisták szektája iránt is hasonló érzelmekkel viseltetném!.. Van ugyanis nekem egy nagy gyengém, melyet önnek megsughatok. Ez az, hogy a hol több elismerést vagy tiszteletet akarnak tőlem kiereszokolni, mint a hogy én

azt megbírálom, ott — legyen az bárki fia — azt mondom: ne tovább!

Ha az oly mindennapi emberek, mint ön — na meg én — a társadalmat reformálni akarjuk, nekünk igen óvatosan kell a dologhoz nyulnunk, hogy eszméinknek barátokat szerezzünk... De hadüzenetre: ellenállás a felele.

Meggondolta-e ön azon veszélyes következményeket, melyek társadalmunkat fenyegethetnék, ha félművelt vagy egészen műveletlen emberek a műveltekkel egyenlő címzésben részesíttetnének?!. Hiszen azok utóbb azt gondolnák, hogy felebbvalóikkal egy kategóriába tartozván, azokattisztelni sem tartoznak többé!.. Na ez lenne még csak a szép világ!

Minek oly vágyakat ébreszteni egyes osztályokban, melyek eddig eszük ágában sem voltak s melyek csak arra jók, hogy az osztálygyűlöletet még fokozzák?.. Ez legalább is nagy könnyelműség!

Valóban nem is hibázik egyéb a nálunk is ébredező szocial-demokrátizmusnak, mint hogy az az ősi nemességgel egyenlően címeztetvén, velünk egy rangba helyeztesék, hogy még az a kis tekintélyünk is a mi még van, megsemmisíttessék, s így azon rendfelforgató elemek még inkább vérszemet kapva, eljöttek lássák az időt veszélyes tanaik érvényesíthetésére!..

Erre nem nyújthatok segédkezet!..

És lám! ön szabadelvünek tartja magát. A szabadelvűségnek legfőbb kivánalma pedig az, hogy a mások meggyőződése iránt türelmesek legyünk, hogy mindenki saját hite szerint szabadon imádhassa istenét... És mégis ez ellen vét ön, midőn azt követeli, hogy egy kiváló osztály eldobja magától címjeit, melyekhez minden egyéb előjog nélkül, mint családi emlékekhez ragaszkodik...

Én részemről tisztelem és becsülöm az ön nézetét!.. Higyje azt, mit keble érzelmei sugálnak! Táplálja eszméit a nemesség fogalmáról saját felfogása és érzékei szerint!

De viszont ön se kívánja, hogy én nézeteimet erőszakos követeléseinek feláldozzam! — —

*

És most szóljunk hozzá azon nagy horderejű kérdéshez, melynek a neve: **h a z a i i p a r**.

Ön a hazai ipar haladhatásának fő akadályaként az általános cimkórságot tünteti fel, s azért annak hadat üzen.

Ezen felfogás nem nélkülozi teljesen az igazságot a mennyiben ismeretes, hogy a fényűzés elterjedése óta az illetéktelen címzések utáni vágy még az iparosok családjainál is mindiukább kezd elharapódzni . . . Ez minden esetre baj, és pedig nemcsak azért, mivel a kelletén túl való terjeszkedés sok áldozatot követel, melyet az illető iparosok üzletüktől vonnak el; hanem azért is, mivel ez által a régi egyszerű szokások és erkölcsök meglazulván, a régi jólét és megelégedés is, mely az iparosok közt nálunk oly általános volt, mindinkább bomladozni kezd . . . Abban is lehet valami, hogy a szülők egy része azért nem adja fiait az iparra, mivel ezen állást a mi társadalmunkban általában kevesebbnek tartják másoknál. — — De hát azért az ellen kellene harcolni, hogy a fényűzés az azt meg nem bíró körökben ne terjeszkedjék és hogy senki illetéktelen címetek ne viseljen! — továbbá szükséges, hogy az iparosok nagyobb tekintélyt vivjanak ki, hogy az ipar felől elterjedt vélemény megváltozzék! —

Az ezen munkáiban buzgólkodás bizonyára méltánylandó lenne, és valóban sok kitartást és sikert kívánhat hozzá mindenki. — A mi azonban a jogi nemesség és honoráciorok illetékes címzéseinek elvetését illeti: már erre nézve tisztelettel kérem az urat! bizza ezt nyugodtan reánk és legyen meggyőződve, miszerint, ha látni fogjuk, hogy itt az ideje, hogy azokrol hazánk jól felfogott érdekében mi is lemondjunk, mivel azt viszonyaink égetőleg követelendik: úgy azon eljárás nekünk nem áldozat, hanem a legkedvesebb honfiui kötelességünk leend, mit örömmel teljesítendünk!

Hamis próféták szavaira azonban, bármily tetszető-

sek- s kecségtetőknek tűnjenek is fel azok, nem sokat adunk. Már azért sem, mivel ha ön csakugyan oly lelkes barátja volna hazai iparunknak, mint a hogy most már magát feltüntetni szeretné: úgy bizonyára nem hagyta volna el a magáét csak azon hiúság- és ámbícióból, hogy a honorációrok díszes osztályának dícsugarainál jó maga is sütkérezhessék! . . . Ön is úgy van vele, hogy a „más szemében meglátja a szálkát, a magáéban azonban nem a gerendát.“ — E felett is jó lesz kissé elmélkedni; — mert erről is bajos „szatírátnem írni“! — — — — —

Magam is elismerem ugyan, hogy az elszegényedett nemesség nagy része hibát követ el, midőn munkaképes fiait iparra vagy kereskedésbe nem adja; mert a nem értékesített erő a nemzet elszegényedését csálhatlanul előmozdítja. Ámde ezen körülményt nem tartom oly közönségesnek, sem oly veszélyesnek, miként ön azt feltünteteti; — mert ha úgy lenne, akkor valójában mindenkinek iparosnak kellene lennie . . . És mi történne akkor a mezőgazdasággal, kik képeznék a fogyasztókat?

Azt tán csak nem kívánja ön komolyan, hogy vagyonos emberek gyakorlatilag is iparral foglalkozzanak? A vagyonosbak természetesen mindenütt a kényelmes életmódot keresik, a mi pedig a munkás kezeknek nem eshetik kárára. És nem tudja ön, hogy szellemi munkásokra is van szükség?

Lapokban, a mennyire csekély erőmtől tellik, magam is foglalkozom néha az ipar érdekeivel, és tehetségem szerint ezentul is igyekszem annak javára szolgálni. Önnek sok helyes nézetében magam is osztozom; azt azonban, hogy magam is vésőt és kalapácsot fogjak vagy fiaimmal fogassak, nem tartom szükségesnek. Míg azt, hogy romboljunk, mikor alkotni akarunk, épen károsnak, sőt veszedelmesnek találom!

Hogy iparunk lenyűgött mostoha körülmények közt szinylődik, annak oka nem a tisztességes munkát kerülő nemességben, sem nem a cimkórságban, de ettől messze eső tényezőkben keresendő.

Keresendő ugyanis a Lobkowitz-Kaunitz- és Metternichek hagyományos nemzetgyilkolási törekvéseiben, midőn századok hosszu során át következetesen végrehajtott elv volt szegénynyé, koldussá tenni Magyarországot, hogy aztán a kiszarolt s szegénynyé tett nemzetnek bilincsekbe telessék tagjait; jól tudván azt, hogy csak gazdag nemzet érez magában vágyat független és szabad lehetni . . .

Azon körülményben, hogy hazánk eddig különösen földművelő ország lévén, iparunk századok óta elhanyagoltatott, s azért termékeit a külföldi, rég időtől gonddal ápolt ipar cikkei felülmulják; s mivel a mi kézműiparunk a külföldi gyári termeléssel a versenyt kiállani az árra nézve sem képes.

Azon sok csapásos évben, mely az utóbbi évtizedben annyira sújtott bennünket, szegénynyé téve ez által nemcsak iparunkat, hanem egész nemzetünket is.

Azon rossz vámtarifák- és politikában, melyek mellett nézetem szerint nemzeti iparunk nem fog kifejlődni soha. Sőt meg vagyok győződve, hogy a mi kicsi még van is, az is mindinkább el fog csenevésznedni! . .

Keresendő továbbá azon körülményben, hogy az iparosok nagy része neki adta magát a nagy politikának és ez által üzletét elhanyagolja. És ha vannak is segédjei, kik ez alatt otthon dolgoznak: a rossz példa után ezek sem törődnek egyébbel, mint, jól vagy rosszul, csak hogy munkájuk valahogyan elkészüljön. — Ezenkívül iparosaink általában nem igyekeznek elsajátítani azon finomabb műizlést, mely a külföldi cikket a mieink mellett oly előnyösen megkülönbözteti; — és még drágábban, is dolgoznak! Innét aztán a sok panasz, hogy nálunk az ipar kellő méltánylásban nem részesül és lenézetik. Innét aztán, hogy a fogyasztó közönség **kénytelen** idegen áruval ellátni magát és oda menni, hol pénzeért jobban és olcsóbban kiszolgálják!

Ezen körülmények összességében s a világ civilizáló hatásában, mely a régi viszonyokat s divatot úgy társadalmi, mint ipari tekintetben gyökerestől felforgatta, kere-

sendő azon döntő ok, mely iparunknak részint kiskorúságát, részint hanyatlását eredményezte.

Arra azonban, hogy iparunknak életerős lendületet adhassunk — ismétlem — egyesek cimkórsága akadályt nem képezhet. A felett napi rendre tér a nagy társadalom s elenyésszik mint csepp víz a tengerben. De igenis javíthatjuk iparunk sorsát, ha erőnket, jóakaratomkat, tehetségeinket nem forgácsoljuk el az apró kérdések feletti akadékoskodásban; hanem vállvetve, egy szívvvel s lélekkel követelünk hazai viszonyainknak megfelelő helyes ipar-, külkereskedelmi s közlekedési politikát nemzetgyűlésünktől s kormányunktól. Ha támogatni fogjuk iparunkat kiállítások, jutalmazások s főleg az önáltalis hangsúlyozott alapos oktatás által. Ha végre teljes erőnkől azon leszünk, hogy iparcikkeinket olcsóbbá, izlésesebbé és szolidabbá téve, azoknak a hazai közönséget mindinkább meghódítjuk . . .

Erre azonban idő kell; — s minthogy „az idő pénz“ : munkára fel!

És most, midőn részemről minden további vitát megszüntetek, szabadjon nekem is, habár nem saját gyártmányu költeménnyel, de minden esetre az ősnemzet mély tiszteletét s elismerését tolmácsoló nagy költőink műveiből idézve, végszavaimat befejezhetni!

Csak törpe nép felelhet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sirlakához
S gyujt régi fénynél uj szövétneket,
S ha a jelennek halványul sugara:
A régi fény ragyogjon fel honára!

És ujra felvirult a föld
A merre a szem néz,
És minden, a ki rajta él,
Munkára tette kész,

S a nemzet isten képe lesz,
Nemes nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkőző.

Oh honfi, őrizd e tüzet
S ne félj, ha vész borul:
E szikra fényt ad és hevet
S ég olthatatlanul.

Ajánlom becses figyelmébe!

y.

(Viszonválaszul y urnak.)

Uram!

Becses válaszát a legnagyobb figyelemmel átolvastván, sajnálattal kel látnom, miszerint — habár közleményem „hosszaságánál fogva már-már unalmassá is vált előtte“ — annak indokát és szellemét még most sem értette meg! (Vagy tán nem is akarja megérteni?) És azért sajnálattal kell ismételnem, miszerint: igen nagy baj az, hogy nem egyenlően a közérdek szempontjából ítéljük meg a dolgokat; mert így egymást teljesen megérteni és szívvel lélekkel összesegíteni nem fogunk soha!

Viszonválaszából különben szintén több érdekes mozzanat tárul elénk, mely egyszersmind igen tanulságos és jellemző:

Levelének nagy részében ismét magáról és őseiről beszél . . . Úgy látszik, hogy ön a nemesség kérdését, mely talán már meg is lenne oldva vagy mi? még ma is fontosabb tényezőnek tartja az ország jövőjére nézve, mint p. az iparét; különben nem tolná azt mindig előtérbe, hanem igyekeznék indítványomat és részletes indokolásomat megvitatni!

Midőn y ur a szociáldemokraták-, proletárok-, internacionálisták- és profánum vulgusrol beszél, úgy érzik ki, mintha ön azok alatt legalább is a muukások nagy részét értené . . . mintha ön engem azok szószólójának tartana, mintha azoktól irtóznék, azoknak felemelkedésétől, szereplésétől tartana és attól félne, hogy önt valahogyan azokkal egy csoportba tévesztik! Azt hiszi, mintha azon vulgusnak semmi köze sem lenne a világ folyásához és mintha

„magokat“ most is hivatva lenni hinné arra, hogy „felettünk“ gyámkodjanak! Szóval: mintha nemes és nem nemes közt ma is tenne különbséget, s mintha nem tetszenék az én felszólalásom és szeretne valahogyan elhallgattatni! . .

Röviden: egész viszonzulásból az tűnik ki, hogy országos érdekü kérdésről is csak akkor képes elfogulatlanul szólni, ha az az ön s osztálya képzelte jogait még érinteni sem látszik.

Jellemzetes ez külöösen azért, mivel nekem akaratalanul is a legértékesebb érvet szolgáltatja kifejtett elvem támogatására, hogy t. i. a címzést, mint a hiúság legfőbb táplálóját, mely az embert annyira elfogulttá teszi, hogy még országos érdekü dolgokban is megvesztegeti ítéletét, minél előbb megszüntessük.

Lám! ha önben ezen hiúság nem lenne benne, és már előre nem félne attól, hogy „rangja“ a többi polgárok közt észrevétlen fog maradni: akkor a helyett, hogy osztályát oly végtelenül dicsőíté és védelmezé, az általam felvetett eszmével tüzetesen szembeszállott- s azt általános szempontból bírálta volna, és így — talán még mások is szólván a dologhoz — csakhamar megvitattuk volna azt és egyetértésre is jutottunk volna; mert hiszen a helyest, hasznost és célszerűt általában belátjuk, hacsak a hiúság és önzés nem vezet! . .

És ha hát ezen hiúságnak, mely az egyetértést köztünk is meggátolta, óhajtásom szerint éle vétetnék: mennyi temérdek erő válnék országszerte gyümölcsözővé az által, hogy az emberek egymást könnyebben megértenék! Mennyi káros előítélet omlanék össze! És dacára, hogy egymást oly cifra címzésekkel nem illetnök többé: mennyivel inkább tisztelnök és becsülnök egymást! — Mennyivel inkább igyekeznénk a közügyet s egymás javát támogatni és előmozdítani! — — —

És azért ha én vázolt elveim helyességét még bővebben is indokolni szükségesnek tartanám, nem kellene egyebet tennem, mint épen az ön leveleire utalnom, mint melyek a legékebben szóló érvek arra, hogy a

már 48-ban lerakott alapeszmék, melyektől némely alszabadelvű férfiak annyira irtóznak, minél előbb életbe léptettenessek: nehogy azon „némelyek” még ma is született törvényhozóknak s kiváltságoltaknak képzeljék magokat!

Mert lám! hiszen az osztályok megkülönböztetésén nevelt felfuvalkodottság következtében önnel most még véleményt is alig lehet cserélni! . . . pedig engem még a „honoráciorok dicssugarai” környeznek . . . Háttha még azon, még jobban lenézett „profánum vulgus”-ból merészelne valaki „ő nagysága” magas tetszése ellen véleményt nyilvánítani! . . . Pedig ez azoknak is jogukban áll! . . .

Azért felvetett elvem érdekében én csak örülhetek, hogy annak helyességét, sőt sürgős fontosságát levelei tartalma- és „nemes” magatartásánál fogva (bár szándéka ellenére is!) ön maga is oly meggyőzőleg igazolta!

De napi rendre is fog az kerülni előbb utóbb . . . bármennyire prüszköljenek is önök! . . . A mi alkotmányos érzelmeink csak akkor fognak igazán fejlődni, ha majd egyenlő polgároknak tartjuk is magunkat; ha nem a születésre; nem az osztályra, melynek a sors játéka által épen tagjaivá lettünk: hanem saját polgári érenyeink- és a közügy érdekében kifejtendő ténnyeinkre leszünk majd büszkék! . . . És csak akkor fogunk igazán „egyesült erővel” előre haladni! . . . Addig csak — vergődünk. — —

*

Lehet, hogy a „fellépés és modor”, mely önt „tévedésbe ejthető”, nem találkozott izlésével: de az én célom nem az, hogy szépségeket mondjak, hanem hogy hibáinkat fejtegetve, nyomoruságos állapotunk javítására a közönséget buzdítsam.

A betegnek fel kell tárni a baját, hogy lássa a vést mely fenyegeti és — ha még élni akar — kövesse azt, mit a józan értelem parancsol.

Ha az átalános életből merített egyes képek által némelyek tán találva érzik magokat: ez nem baj, leg-

alább észreveszik magokat és annál inkább belátják, hogy igazam van; és — ha az általános érdek iránt még fogékonysággal bírnak — talán magok is megbarátkoznak a gyógyszer alkalmazása eszméjével.

Ahoz, hogy valaki világos tényekből biztos következtetést von le, nem kell „önhittség“, csak józan értelem és elfogulatlan jó akarat, mely ha bírál, nem magára tekint, hanem az illető tárgyra. — Ha én azt mondom, hogy a cafrangos címzés neveli a hiúságot, hogy az szétválasztja az embereket, hogy a hiúság lenézi az iparúzókat s azért a vagyonosak nem igen mennek iparra, hogy a vagyontalan iparos versenyre nem képes . . : ez mind ismeretes tapasztalati tényeken alapszik, és azért azt állítani, hogy: ha ezen állapoton változtatunk, a viszonyoknak is változniok kell, — ehhez már nem kell „pápaság“. — —

Hogy „csalhatlan“ nem vagyok, elismerem; — bár a fejtegetett tárgyban, főkép az ön érvelései után, az ellenkezőt kell hinnem! — y urban azonban igenis csalódtam! Azt hittem ugyanis, hogy bármennyire rabja legyen is ön hiúságának, azt a közérdeknek elébe nem teszi! — Remélem azonban, hogy az ország legnagyobb részében nem fogok csalódni, hogy az elveim helyességét és nagy horderejét belátván s méltányolván, a harci mozgalom, melytől némelyek, kik a rossz „lerombolását károsnak, sőt veszedelmesnek találják“ (57 l.), már is annyira rettegnek, nem sokára meginduland! . .

* •

Különben, hogy oly rendfelforgatónak ne tűnjem fel ön előtt: az annyira félt szociál-demokratizmusról is elmondom nézeteimet:

A szociál-demokratikus eszméknek nálunk tulajdonképen még alapja sincs; vagy ha van: úgy a mi iparosaink $\frac{1}{10}$ részének szociálistának kellene lennie, és ha azok mégis kezdenek burjánozni: ez jele az állapot természetellenes voltának. — Igaz, hogy a mi munkásaink nagy részének szintén nem lévén dolga és keresete, szintén csak

tengődik; de ennek nálunk egészen más oka és forrása van, mint külföldön.

Mert mi a szociál-demokrátizmus lényege?

A szegény kis iparosok, a nyomor küzdelme a gazdag nagy iparosok, a dúsgazdagság ellen: a **létérti küzdelem**. Ugyanis: a nagy iparosok sokkal olcsóbban állithatván elő a munkát, részint az által, hogy a feldolgozandó anyagot nagyban, tehát olcsóbban beszerezhetik; részint, hogy nagyban és gépekkel dolgozhatnak, — a kis iparosok mellettük alig képesek megélni. — Az ebből származó nagy aránytalanságot csökkenteni tüzték ki célul az úgynevezett szociál-demokraták, kiknek hívei különösen a nyugati tartományokban, hol az ipar rendkívül kifejllett, egyre szaporodnak. Miután pedig az ipar külföldön is még folyton fejlődvén, a jelzett aránytalanság ezentúl valószínűleg még növekedni fog: természetes, hogy a szociál-demokrátizmus is mindiukább fenyegető alakot öltend . . . miért is e fontos tényezővel még idejében számolni **kell!**

A szociálizmus végcélja: a szorgalom és munkának diadalas az emberiség egyetemes kiművelése alapján fejlesztett jólétnek általánosítása szép és nagyszerű. Ezt tagadni nem lehet. És azért, miután én az emberiség kötelességének tartom a jólétet minél inkább általánosítani: a szociálizmus azon törekvését, hogy az említett nagy aránytalanság egyre csökkentessék, helyeslem; bár kárhoztatok én is minden túlzást és oly eszközöket, melyek erőszakossággal járnak. — De a tömeg, mely éhezik és fázik, nem gondolkodik így, és nem is kívánhatni tőle! Mert az embernek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy a maga és esaládjá érdekét és jólétét kiküzdeni igyekezzék.

A szociálizmus ép oly jót akar, mint a liberálizmus, csak hogy eszközeinek gyakorlatiatlansága által veszélyezteti a célt, a mennyiben az egy ugrással akar oda érni (az általános boldogulás révpartjára), a hová ez csak lépésről-lépésre eljutni ohajt . . .

A szociálizmus különben a társadalom, illetőleg az állam testének oly kóros kinövése, mely az egészséges

vérkeringés megakadályozásában leli magyarázatát, s csakis ott és azok által követtetik, a hol az öntudatra ébredező népszarnoksággal vagy legfelebb álliberálizmussal találkozók . . és a kik a nyomor és pazar bőség közötti rendkívüli ellentét láttára egy jobb jövő feletti kétségbeesésükben elég türelemmel már nem bírnak arra, hogy lánczaikat még tovább is viseljék.

És én azért nem a szociálizmus követőit, hanem az illető államot kárhoztatom, mely hivatását fel nem ismervén, szabadelvű és az általános jólétre irányuló intézkedései által a szociálizmus eszméit feleslegessékké vagy legalább veszélytelenekké tenni nem igyekeznek; mely magát félistennek képzelvén, fő céljául nem a társadalom jólétét, hanem a saját uralmát tekinti . . . s mely ez által az alattvalók egy részét oly tanok követésére készíti, melyek azon visszaélő félisten hatalmát megtörni s a járom- és nyomorból mindenáron menekülni igyekeznek . . .

Én a szociálizmusnak elvben nem vagyok ellensége és a szabadelvű haladás érdekében óhajtom, hogy az a zsarnoki hatalomnak folytonos és tekintélyes ellenlábasa legyen, mely azt emberi voltára és kötelességére szünet nélkül figyelmeztesse! . . Kivánom azonban, hogy az ne győzzön sehol! . legalább addig ne, míg az általános műveltség a legalsóbb rétegekig is el nem terjed; mert nézetem szerint az emberiség egyenetlen fejlettsége, a hirtelen beálló nagy érdekösszeütközés, a szokatlanság és az indulatok felkorbácsolása rettenetes forradalmat idézne elő bármely államban is, melynek következményeit pedig előre kiszámítani nem lehet.

A szociálizmust csakis a nyomorgó osztályoknak általános elbutítása által lehetne elfojtani, a midőn azok nem jutnának tudatára annak, hogy ők is oly emberek, mint zsarnokaik, és nem vágyakoznának a szolgálásból ki menekülni . . . Szerencsére azonban ez többé végre nem hajtható, és így elpusztulna különben maga az illető állam is . . .

A hatalom erőszakos eszközei által is féken lehet azt tartani — egy ideig. De ekkor meg a gyulékony

anyag annyira meggyül, hogy az egy véletlen szikrára a mellett, hogy az illető hatalmat szétrobbantja, a megmen-
teni akart társadalomnak is a legnagyobb kárára lehetne.

És azért jaj lenne azon államnak, melynek fejei elég
esztelenek lennének ezen szélső eszközöknek bármelyikét
is alkalmazni!

A fenti okoknál fogva tehát én úgy látom, hogy a
folytonos haladás csak a közép út irányában van bizto-
sitva; hogy **a jövő a demokrátiizmusé.** És így —
miután én az országnak jövőt és pedig biztos jövőt óhaj-
tok — őszintén és határozottan a tiszta és meghamisítat-
lan demokrátiizmusra fektetett szabadelvűséget követem,
és annak minél előbbi teljes diadalát, habár az
összes egyéni kiváltságok és cimerek meg-
semmisülésével is, — kívánom!!!

Tetszett engem megérteni? Nem hiszem! Ha eddig
nem értett meg, úgy ezután sem fog. Ön ősei és cimerei-
vel annyira el van foglalta, hogy a demokrátiizmus ész-
járását még nem fogja fel. Ön a szabadelvűséget, sőt —
meg vagy győződve — alkalmilag a demokrátiizmust is,
ajkain hordja ugyan, mint sok más ezer nálunk; de véérébe
csak akkor fog az majd jutni, ha az egyenlőség eszméjé-
vel teljesen és őszintén kibékülvén, rangjával és cimerei-
vel többé nem bibelődik . . .

Hiszem azonban, hogy még a cimeresek közül is so-
kan megértene engem! . . . Szomorú lenne ha — nem! —

Nálunk azonban nem azért születnek a szociál-
demokraták, mivel a nagy iparosok a kisebbeket elnyom-
nák, miután olyanok nálunk nincsenek is; hanem mivel
általában a külföldi nyomja el a hazait . . .

Mig tehát a külföldiek egymást nyomván, náluk a
haszon és kár egymást ellensúlyozza: mi teljesen a
külföldi ipar által nyomtatván el, nálunk a kár helyre
nem pótoltatik. Ott az ipar tulfejlettsége
okozza a szociál-demokrátiizmust: nálunk
ellenkezőleg annak fejletlensége, — és ez igen
nagy különbség.

A mondottak alapján a mi szociál-demokráizmusunk más természetű lévén mint a külföldi, — annak gyógy-módja is más.

Nemde a mi szociál-demokráizmusunk közvetlen ellenfelét a külföldi nagy iparosok teszik, a mennyiben azok gyárilag készítvén a munkát, azt olcsóbban ide állíthatják mint a mieink? — Igen de mégis: elnyomhatnák e azon külföldiek a mi iparosainkat, ha mi ezektől vásárolnánk?

Bizonyára nem! — Tehát? Tehát a mi saját iparunk elnyomatását: szociálizmusunk fejlődését, mi — a nagy magyar közönség — magunk segítjük elő. A gyógyszer tehát, és pedig a csalahatatlan gyógyszer az lenne, hogy ellenkezőleg kellene cselekednünk!

Igen de mi ezt nem tesszük: mi osztályonként el lévén különözve, oly dolgokkal, melyek más osztályok külön érdekeinek lenni látszanak, nem sokat törődünk. Mi nem tartunk össze, mi nem fraternizálunk még arra sem, hogy az oly bajnak, mely iparunk romlásával egész jövőnket aláassa, elejét vennők... Nemde az országos hazai iparpártoló egyesület eszméje is mily csúfosan megbukott?!

Mi iparunk terményeinek mellözésével saját érdekünket magunk az ellenfél: a külföldi nagy ipar kezére játszuk... Mi a szociál-demokratizmus talaját magunk munkáljuk; mi közösen nyomorgunk, de azért közös érdekünk megóvására sem fraternizálunk. — —

Pedig eltekintve attól, hogy külföldön a sokkal nagyobb vagyonosság mellett előbb is enyhíthetni a beálló szükségét, — nálunk a szociál-demokratizmusnak egy újabb faja is fenyeget bennünket. Tegyük fel ugyanis — a mire pedig a tapasztalás és eshetőség szerint mindig készen kell lennünk — hogy a körülmények rosszabbul tával, a mi talmi alkotmányunk megbukik!.. Ekkor a mi címzeteseink azon része, mely most az állam kerekeit tolja s mely a bitorlók eszköze lenni nem akarna, elbocsátatik a

munkából épen úgy, mint most az iparos a műhelyből. Ez esetben az illetők jövedelem nélkül maradván, a mostaniknál részben még veszélyesb szociál-demokratákká válnának; mert felvilágosodottabbak lennének és nagyobb nyomorral küzdenének, mint a mai szociálistáink, a kiknek hát mégis van egy kis keresetük, ha rossz is, és igényeik is kevesebbek . . .

Elképzelhetjük, hogy ily körülmények közt a már úgy is kiszivattyúzott ország szociál-demokráciája mennyire megszaporodnék! És miután nemzetünk már erkölcsileg is annyira tönkre van téve, aggódva kérdezhetjük: vajjon honnét merithetnénk erőt arra, hogy egy netáni 2-ik Bach-Schmerling korszakot még egyszer átéljünk?! — — —

Ha századok kísérletei, mikor még inkább a nyers erő uralkodott, nem voltak képesek bennünket egészen elnyomni: arra könnyen képes lehet az idegenek pénze, meg a maguuk nyomora, jól tudván, hogy az igazi függetlenség és hatalom fokmérője nem a törvény, nem a jog, hanem a vagyon, a pénz . . .

Igen ajánlom y urnak becses figyelmébe ezen emberi dolgok felett is elmélkedni! Mert én hiszem, hogy ha netán egy ily fajta korszak bekövetkeznén, a veszély tudatára ébredne, ön is az első egyike lenne, ki azonnal fraternizálni akarna a legutolsó paraszttal is!

Miért akkor, és miért nem most? — Azért mivel akkor a legnagyobb bajban, midőn önállóságunk alkotmánya már üszköt fogott, jobban érezné az összetartás szükségét, mint ma, mikor tán még derültnek látja az eget s rózsásnak a jövőt; és mikor talán abban reménykedik, hogy, ha mi nem is tartunk össze: a jó isten majd csak összetart és megsegít bennünket! . . .

Az ily köznapi gondolkodással s törekvéssel azonban elbujhatunk; mert azzal mint nemzet jövőt nem teremünk . . . sőt még a szociálizmus csemetéjének ránk nézve vészthozó fejlődését sem akadályoztatjuk meg . . .

Pedig én azt gondolom, hogy miként a jó gazdának a rossz évekre is készen kell lennie; épúgy a nemzetnek,

addig míg a maga ura, míg azt tehetné, nemcsak hogy arról kellene gondoskodnia, miszerint békés időben a maga emberségéből megélhetne; hanem még arra is erőt kellene gyűjtenie, hogy a netán bekövetkezendő válságokat is becsülettel átélje . . . De hát éppen azért azon erők gyűjtésére nem akkor kellene egyesülnünk, mikor már kezeink megvannak kötve, mikor semmit sem tehetünk; hanem addig, míg fejünket s karunkat használhatjuk! — — —

Mi még békés időkre sem készülünk!

y ur különben ne féljen! Ön — ha birtoka van — a netáni válság után is — „nagyságos“ maradhat még . . . addig a meddig . . . A többi pedig önt úgy sem nyugtalanítja . . .

*

Hogy önre nézve „kár volt a hosszú prédikációért“ (54. l.), azt sajnálattal tapasztalom, miután: „horrendum dictu“: ön még most sem tudja, hogy én nem annyira az ön ősei dicsőítése, mint inkább egy igen veszedelmes és pusztító hazai betegségünk kiirtása végett fogtam tollat! — De azért ne higgye, hogy annak ne lenne „haszna“! Mert hát legalább mások is elgondolkodhatnak a szabad-
elviség különfélesége felett . . . és vagy az egyikünk vagy a másikunk felfogásához csatlakozhatnak stb. . . .

Csakis a hiúság betegségétől nagyban szenvedő gondolkodás képes az én közleményemben a „nemesség iránti gyűlöletet“ vagy éppen „irigységet“ látni. (53. l.)

Vajjon mit irigyelhetnék én annyira azon osztálytól, melynek gyengéit ön oly jellemzően képviseli? Azon nagy hangu de olcsó hazafiságot-e, mely még ma is ősei dicsőségével parádézik?.. Vagy pedig azon kiállhatatlan gögöt, melylyel ön teljesen egyenjogú polgártársait oly kihívólag fitymálja?.. Vagy tán cimereit?.. Nem adok én azokért 2 krt! mert azok még csak egy hajszállal sem nevelik az ön érdemeit. . .

Hiszen én éppen a mellett harcolok, hogy az osztályokban szerencsétlenségünkre még fenmaradt címzési különbségek kiküszöböltetvén, annál kevesebb okunk le-

gyen egymást „gyűlölni“ és „irigyelni“! Hogy egymást többé nem irigyelhetvén, minden tehetségünket és erőnket egyesítsük arra, hogy hazánk rozszant szekerét, mely dacára az ön ősei dicsőségének minden pillanatban a szét-hullással fenyeget, minél előbb annyira kijavítsuk, hogy azt a nagy nemzetközi versenyben féltetni többé ne kelleszen!.. De ön — úgy látszik — erre keveset ad, és inkább óhajtja, hogy ezentul is legyen mit irigyelnünk! —

Kijelentem különben, hogy 48 óta én előttem minden osztály egyenlően nemes! És én csak azokat tudnám gyűlölni, kik még ma is előjogokat követelnék magoknak.. és különösen, kik emellett még szabadelvűségükkel is dicsekesznek! — —

Ha mindenki úgy gyűlölné a más osztálybelieket mintén, akkor egy hét alatt mindannyian jó barátságban lennénk és arról értekeznénk, hogy: miként osszuk fel egymás közt a szerepeket, hogy minden tehetségünket és időnket felhasználva, minél előbb eljuthatnánk oda, hol ma már lennünk kellene, hogy valami netáni, aránylag nem is nagy zivatar bennünket a szereplés deszkáiról — talán örökre, — le ne fujna!?

De minthogy a legtöbben úgy szeretjük egymást, mint y ur...: nem is tartjuk szükségesnek, hogy szerepeinket betanuljuk... Majd eljátszák azokat mások: elég, ha mi csak nézői leszünk majd a trágédiának!...

Igaz, hogy én „kicsinylőleg“ szólok az ön cimereiről!... Én előttem csak hitvány porszemek azok az én kutyabőrömmel együtt, mikor országos érdekről van szó... Pedig önnek sem volt nehezebb féltett kincsét — örökölni, mint nekem — megszerezni! — —

Különb mint akarom én az y ur cimerét elvenni, sem a magam diplomáját odaadni: hiszen mindenkinek kedves a magáé, a miért izzadott (még ha nem is izzadott!) És én méltánylom önnek azon elvét, hogy: „kiki hite szerint imádhassa istenét“... (55. l.)

Ámde ne kívánja hát ön, hogy mások, kiknek szin-

tén meg van a saját istenük, az önének tömjénezenek, hogy önt nagyságolják, mivel ez talán önnek hízleleg! . . . És mások se kívánják ezt öntől!

Nem imádat, hanem csak tisztelet legyen az, melyel az idegen istenek előtt hódolunk! Ezen tisztelet pedig kölcsönös és azért egyszerű és egyenlő is legyen!!

*

Zokon veszi ön, hogy az általa a vitába vont nemesség érdemei említésénél annak hibáit is felhoztam, nevezetesen, hogy az a nemzeti nyelv terjesztése s művelése helyett nagy részben a germánizmust ápolta . . . és hogy dús vagyonának nagy részét elpazarolván s a szükséges intézmények alapításával keveset törődvén, hátramaratottságunknak legnagyobb részben ő az oka. . . . És ezen történeti tények megczáfolására felhozza az akadémia, a nemzeti muzeum és színház létrejöttét, és egész önelégültséggel mondja, hogy „nem a Wrányekeknek köszönjük, ha ma már oly szépen használjuk anyanyelvünket.“ (53. l.)

A legnagyobb elismeréssel vagyok magam is az említett nemzeti intézetek nagylelkű és hazafias alapítói iránt! De azok története is bizonyítja, hogy mily kevesen voltak azok, kik az „adott viszonyokhoz képest“ a haza fejlődése- s jobb jövőjének alapjaiért igazán buzogtak volna; . . . hogy az „ébredés“ korszaka mily későn kezdődött és hogy akkor is a Kisfaludyak és Széchényiek mennyi fáradságába és küzdelmébe került, míg az ősi nemzetiségből kivetkőzött s a kényelem párnáin álomkórsgába merült nemességet felrázván, azt csak **némileg is** öntudatra ébreszthették! . . .

Igaz, hogy a nemesség megőrzé nekünk a hont, sőt az alkotmányt is — papiron! De az erkölcsi és anyagi biztosítékokról nem gondoskodott! Azokkal még ma sem bírnunk! . . . és csakis ezentul kell azokat megszerez-nünk, ha ugyan arra még képesek leszünk, és különösen, **ha** még idejében megjön az eszünk arra, hogy őseink

eredetére nem tekintve, egymást jobban megbecsüljük és egymással kezét fogni igyekezzünk . . .

Az is igaz, hogy „nem a Wrányekeknek köszönjük, hogy anyanyelvünket ma már oly szépen használjuk ! (Bár — ha már érdemről akarunk szólni — hogy ma még magyarul beszélünk: ez a dicsőített nemességnek az érdeme sem! —) De hogy a nemzetnek fele — és ezek közt elég magyar nemes is! — alig tud még ma is magyarul (lásd az életet!): ezt sem a Wrányekeknek köszönhetjük, hanem azoknak, kik az országban uralkodtak!! — — — — —

Uram! ezek oly tények, melyeket csak a hiúságtól káprázó szemek nem vesznek észre és azért: jobb ezekről hallgatni! . . . Vagy ha már beszélünk róluk, — fogadjuk fel, hogy ezentul okosabban cselekvendünk!

Ön öseinek csak erényeit látja: én büneit is. Ön a jelen kedvezőtlen helyzetet, mint a rossz gazda, a sorsnak és másoknak tulajdonítja és meg van elégedve magával: én a jelent a mult természetes és okszerű kifolyásának tartván, a jelenért a multat okozom és óhajtom, hogy annak hibáit kiköszöröljük!.. Ön hazafiasnak azt tartja, ki az „ön“ öseit „csak dicséri (mintha bizony „csak is“ azoknak köszönhetnök, hogy még élünk:): én meg azt, ki közügyi dolgokban önmagát előtérbe nem tolja! . . . Ön a multra tekint: én meg a jövőre! És hogy azért, míg ön a demokrátizmus lényegét el nem fogadja, „mi egymással karöltve bajosan járhatnánk“ — elhiszem!

Abban, hogy én a volt nemesség erényeit kiemeltem, míg hibáit megróvtam, semmi „következetlenség“ (53. l.) nincs: ez a történeti tényeken alapuló igazságszolgálat, és pedig azért, hogy a mult erényein felbuzdulva s hibáin okulva, az öndicsőítők szemei is felnyíljanak és segítsék építeni a jövőt.

„A haza érdekeit és annak ős méltóságát“ (54. l.) ma nem a határokon és nem karddal, hanem benn a ha-

zában nyelvvel, tudománynyal, iparral és mindenek felett az egymás megbecsülésén alapuló egyesült közakarattal védelmezzük meg. Ezt a munkát kell most nekünk megtanulnunk, minek alapját eléggé megvetni elődeink elmulasztották. Ezen nagy munkára össze kell nekünk — és pedig ha célt akarunk érni, minél rövidebb idő alatt — minden erőnket gyűjteni. — A munkások mindenike a haza jóléte építésén dolgozván, azok közt kiváltságolt osztály többé nem lehet!... És azért én mondom önnek: „ne forduljunk saját véreink ellen!... A „profanum vulgus“-nak, mely munkájából él, tartja fen családját és a közvagyonosodásra befoly, nem kevesebb a haza iránti érdeme, mint a bőségben henyelőnek, ki a munka értékét nem ismeri s csak pöffeszkedni és piszkolódni tud... és mégis kiváltságot követel!...

Különben bátorkodom megjegyezni, hogy az ön által oly nagyuriasan kigúnyolt profanum vulgusban, melyhez az én értekezésem szól, még felvilágosodottabb és hasznosabb polgárai is vannak e hazának, mint uraságod!...

Elhiszem, hogy ön és a hasonlóan elfogultak előtt az én modorom „becsülést nem hoz“! De hogy a szabadelvűen s emberien gondolkodók és különösen azok előtt, kik e haza jövőjével többet törődnek mint ön, másképp vélekednek: arról megvagyok győződve!

Lám! a hiúság mennyire megrontja még a „tisztességes emberek“ felőli józan ítéletét is, midőn azt hiszi, hogy én a közérdekben tartott előadásom által azok előtt csak „nevetségessé válok“ (54. l.)!...

Nem csoda aztán, hogy ön az ily fonák gondolkodás mellett az én eszmémnek sem célját sem rugóját... helyesen felfogni és méltányolni nem képes!...

Hej pedig hányan vannak nálunk ilyenek, — kik pedig állásuk- s befolyásuknál fogva irányt adni lennének hivatva! — — —

Őn azt kérdi tőlem: „meggondoltam-e azon veszélyes következményeket, melyek társadalmunkat fenyegethetnék, ha mindannyian egyenlően címzettetnék?” (55. l.)

Igenis meggondoltam: a veszély leginkább abban nyilvánulna, hogy a polgárságnak most lealázott része öntudatra s önézetre ébredvén, polgártársát annyira, mint most, nem süvegelné, a maga feletti póffeszkekedést nem tűrné... s azért ezt végveszély fenyegetné. — Nemde ön ezt sajnálná?

Fenyegetné továbbá az érdemtelenek tekintélyét, mely most csak a címzés- és születésre támaszkodik. Őszszeomlanának lassanként mindazon mesterkélt korlátok, melyek eddig is csak arra voltak jók, hogy bennünket egymástól elkülönözve, egymásnak annál kevésbbé nyujthasunk kezét... Nemde ez is mind kár lenne?!

Ha sokan, kik most fenhordják fejüket, tekintélyüket vesztenék is: azok helyett a munkásságon és polgári eredményeken alapuló újabb tekintélyek emelkednének, kikkel bizonyosan többet nyernénk...

Ez lenne a legüdvösebb békés forradalom, mely félszeg gondolkodásu és erkölcsileg megmételyezett társadalmunkat oly módon és oly gyökeresen alakíthatná át, mely erőltetett és döcögős haladásunknak a leghelyesebb irányban, a legnagyobb lökést adhatná.

Ha 48 korszakalkotó volt törvényeinkben: úgy azon év, melyben a címzés teljes egyenlősítése életbe léptettetnék, **korszakalkotó lenne — életünkben!...**

Uram! ennek az útját egyengetni nem „könnyelműség”...

Könnyelműség az, midőn élni, sőt szerepelni is szeretnénk ugyan; midőn már messziről látjuk a vészt, mely felénk közelg sőt remegve állunk előtte: de azért csaknem teljesen összedugott kézzel állva bámészkodunk... és csak az isten kegyelmétől várjuk megmentetésünket...

Ez uram nemcsak könnyelműség: **ez vak-ság vagy hazafiatlanság is!**

Némileg ön is elismeri ugyan a címzés káros hatását, de a helyett, hogy azt az egész társadalomra vonatkoztatná azt csupán az iparos osztályra teszi; . . mintha a baj nem is általános lenne, és azt mondja, hogy az „illetéktelen címzések ellen kellene harcolni.“ (56 l.)

Látszik, hogy az általános gyógymód alól mindenképen szeretne kibújni, holott itt az egész társadalom beteg (ön egy kiváló példa!).. és nincs az a hatalom, mely itt illetékes és illetéktelen címzések közt különbséget akarván tenni, valaha célt érhetne. Itt kivételt tenni nem lehet, és azért, ha valaki a bajt elismeri: köteles az általános közjóért a célhoz vezető legbiztosabb módot is elfogadni. Ez oly csekélység, hogy áldozatnak nem is nevezhető, holott következményeinél fogva az országra a netáni legnagyobb áldozatoknál is nagyobb horderejü

*

Annak ellensúlyozására, hogy az iparos állást másnál kevesebbnek tartják, azt mondja ön, hogy az iparosok igyekezzenek „nagyobb tekintélyt“ magoknak kivívni. (56 l.)

Na ebben semmi logika nincs. Hát kérem! miért nem szereznek nálunk például a törvény és rend emberei szakmájuk iránt nagyobb tekintélyt, holott ezekre az ország legképzettebb és legtekintélyesebb emberei vannak alkalmazva, és holott ezeknek a megélhetésért nem kell a külföldiekkel versenyezniök?!..

Hiszen a mi közgazgatásunk és igazságszolgáltatásunk hitványságáról híres!.. a mit csak magam is számos kiáltó, sőt undorító példával tudnék illusztrálni! . . . De hát mindez: épúgy mint az ipar, és sok egyéb, ha ros is, a miénk; — és azért mindezt fejleszteni és tekintélyre emelni mindnyájunknak érdekében fekszik, azoknak előbbrevitele pedig többé kevésbé a társadalom minden rétegének kölcsönös összemu-

ködésétől feltételeztetik. — A mint az iparos, a földművelő és mindenki, habár csak közvetve is, befoly a törvénykezés- és mindenre: úgy az ipar előmozdítására és tekintélyének emelésére is befolyunk mindannyian. A z t tehát egyesült erővel támogatni mindnyájunk elengedhetlen kötelessége, s ezt magunktól elhárítanunk nem lehet!

E végből az ipar közvetlen fejlesztésére hiányzó, de nélkülözhetlen anyagi és erkölcsi erőket minden áron meg kell nyernünk! Le kell tehát legelőbb is azon korlátokat vetnünk, melyek azon hiányzó erőket az ipartól leginkább visszatartják!

Csak akkor remélhetjük, hogy az ipar népszerűvé váland, ha más állást már a megkülönböztető címzés által annak fölébe nem helyezünk . . . Itt az okozati összefüggés oly természetes, hogy azt helyes gondolkodásu embernek fel nem fogni lehetetlen. És — dacára „hamis próféta“-ságomnak (56 l.) — biztosítom önt és mindenkit, hogy azon erők megnyerése nélkül nemhogy iparunk nagyobb tekintélyt vivna ki magának; hanem hogy az a kölföldi ipar nyomása alatt évről évre még nagyobb hanyatlásnak induland . . . de utána hanyatlunk mi is mindannyian . . . sőt az ön öseinek hazája is . . . miután ez szükséges logikai következmény! . . .

*

„A mi a jogi nemesség és honoráciorok címzéseinek elvetését illeti . . . bizza azt reánk . . .“ (56 l.) írja ön nekem.

Ime! ezen rövid nyilatkozat, melyhez az illető jelzöt nem is akarom alkalmazni, ismét ríktólág bizonyítja, hogy a másokat lenéző fenhéjázó gög, mely nálunk még ma is oly otthonos s mely az alkotmányosság gunyjára csakis a címzési jogok bitorlásának kifolyása, mennyire eltorzítja még az egyszerű gondolkodást is! . . .

Ön még ma is született törvényhozóként viseli magát és a mellett szabadelvüségét hangoztatja! (54 l.) . . .

Vagy hát: „én“ bizzam meg „önöket“ arra, hogy az „én“ jogaimat „önök“ érvényesítsék?! — —

Ne neked alkotmány!.. Na hiszen jól is járnánk országostul, az **ily** — bizományosokkal!..

Most már látom: miért félti ön annyira a tekintélyét a sallangos címzés elvesztése által... Csak őrizze is erősen talizmánját, nehogy még ez újabb veszteség is érje az alkotmányos hazát!...

Hej a 48-ki „igazi“ nemesek nem így gondolkodtak!!

*

A megvesztegetett gondolkodás hasonló bizonyítványát nyújtja ön, midőn azt mondja: „ha ön csakugyan oly lelkes barátja volna hazai iparunknak, nem hagyta volna el a magáét....“ (57 l.)

Kedves címzetes ur! a ki erről „szatirát“ akarna írni: az csakis **önmagát** szatirizálná!..

Én legalább azt hiszem, hogy kevésbbé lealázó az, ha valamely iparos oklevelet szerez és senki kegyét nem keresi; mint ha valamely ősi birtokos vagyont elvervén, valami kegyelem-hivatalért kunckorog!.. Pedig ilyen ezerszer több van az országban, mint amolyan; — s pedig rendesen az ilyenek hencegnek leginkább!...

A munkát és a bármiféle pályára való törekvést csakis az az iránt fogékonysággal nem bírók tartják szegyennek... És tagadhatatlan, hogy nálunk ilyenek még igen sokan vannak!...

Én velem különben az ipar nem sokat vesztett, miután az én szegénységem mellett gyakorlatilag, azon én sem lendithettem volna... Szellemileg meg-lám! most is támogathatom...

Az „ámbició“ meg volt ugyan nálam, hogy orvossá legyek; sőt az ön kedvéért megvallom, miszerint arra, hogy ebbeli vágyamat el is értem, büszke és hiu is vagyok!.. Sőt, ha jelen munkámmal a címzés egyszerűsítésére s így a különböző osztályoknak egymáshoz bi-

zalmasb közeledésére némileg befolyhatok: erre még sokkal büszkébb leszek. —

Ámde az én hiúságom az önétől egészen különbözik. Ön a sorsra hiu, mely önt megáldotta és azt kívánja, hogy mint a sors kegyeltje az emberek által is kitüntetettessék; hogy mások, kiket az ön elődei önnel egyenlő szabad polgárokká tőnek, önnek, mint valami kiváltságolt magasabb lénynek hódoljanak. . . Én azonban azon munkára vagyok büszke, melyet végeztem és végezek, és azt óhajtom, hogy mint egyenlően szabad polgárok egymást ne kissebbítsük és le ne alázzuk, hanem rokonszenvünkkel lehetőleg támogassuk! . .

Az ön hiúsága kárára és pedig roppant kárára van a társadalomnak, a mennyiben az a különböző osztályrétegekben régtől fogva meghonosodott feszült viszonyt fentartva, a különböző erők egyesülését s így haladásunkat akadályoztatja; — az enyim azonban hasznára, mivel a munkára van alapítva és arra, hogy egymással kezefogva erősödjünk s a közjót előmozdítsuk. . .

Közleményeim eleitől végig bizonyítják, hogy az „osztály-hiúság” bogara engem nem bánt, hogy én kiváltságot a magam osztálya részére sem óhajtok, s hogy én épen a mellett küzdök, hogy a bármely oldalról eredett „dicssugarak” előtt — melyek semmiféle osztály kizárólagos tulajdonát nem képezik, a mennyiben többé kevésbé mindenütt meglehetnek és hiányozhatnak is azok — a társadalmi rétegeket elválasztó leplek fel- és leolvadván, azok éltető melegénél mindannyian egyenlően „sütkérezhessünk”. . .

És feltéve, hogy én csakugyan azért hagytam volna el iparomat, hogy „tekintetes” legyek, — hisz ez épen igen fontos érv lenne ismét az én vitatott elvem diadalának siettetésére! . .

Ugy látszik y ur észre sem veszi, hogy épen maga szolgáltatja a leghatalmasabb érveket arra, hogy a kiváltságok foszlányainak ideje is minél előbb lejárjon! —

y ur bizonyosan azt hiszi, hogy az én barátságom az ipar iránt szintoly képmutatás, mint az ön szabadelvü-

sége és alkotmányossága! . . . Pedig még ön is az ipar barátjának tartja magát, mikor azt mondja, hogy „szintén foglalkozik néha az ipar érdekeivel, sőt ezentúl is“ (57. l.) No lám! ha valakinek épen oly nagyon „szatirizálhatnánja“ lenne . . . !

Különben én nem tüntettem fel magamat az ipar, „mint osztály“ különös barátjának, miután én egyenlő barátja vagyok minden osztálynak és különösen minden egyesnek, ki a haladás útján előre tör. Azért mikor én az ipar érdekében felszólalok, ezt nemcsak az iparos osztály, hanem az összes nemzeti társadalom, vagyis az ön és a magam érdekében is cselekszem. . . . Ezt azonban csakis önnek oly nehéz megérteni.

Különben vigasztalódjék y ur; mert ha én iparos maradtam volna is: üres okoskodásaival s fitymáló gög-jével akkor sem lett volna ön képebb az én címzés-ellenes érveimet megdönteni! Csakhogy ez esetben felszólalásomat önzésből származottnak vehetné a közönség . . . mig most nem. —

*

Azt hogy „ön és fiai vésőt és kalapácsot fogjanak,“ magam sem tartom elkerülhetlenül szükségesnek.. (56 l.) De igenis a legszükségesebbnek találom, hogy az említett megkülönböztetések által az iparos pályát, melynek hátramaradottsága államunkat pusztulással fenyegeti, ne kis sebbi sük, hogy még a vagyonosabbak se tartásák azt családjaikra nézve lealázónak; mert leginkább, sőt **csakis ezek azok,** kik a hazai iparon komolyan lendithetnek.

Igaza van y urnak, hogy „a vagyonosbak mindenütt a kényelmesb életmódot keresik“ (57 l.)! Tagadom azonban, hogy az iparos pálya a vagyonosra nézve kényelmetlenebb lenne, mint más!. Vagy azt hiszi ön, hogy nem lehet valaki iparos, hacsak reggeltől estig a műhelyben nincs? . . Hát a földbirtokos ott van-e mindig a szántásnál.

Sőt épen a vagyonosbaknak, kik nem lennének kény-

telenek folyton a munkánál izzadni, állana leginkább tehetségükben, hogy az iparnak főképp tudományos oldalát tanulmányozván, azt a külföldi gazdagok módjára a virágzás legnagyobb fokára emelnék. — Vagy azt hiszi ön, hogy külföldön a szegény kis iparosok tartják az ipart virágzásban? Vagy tán, hogy az ottani nagy iparosok nem élnek kényelemben? . .

Az iparos pálya nemcsak hogy oly kényelmes lehet, mint bármely más, hanem mióta a természeti tudományok vivmányait igájába hajtá, sok ágaira nézve egyike a legszebb s tudományosb pályáknak is; csakhogy nálunk, a lenézetés árisztokratikus szellemü honában, hol a kézi munka koldusságunk dacára ma is csaknem szégyen . . . nem igen műveltetik.

De hát éppen azért, hogy a kézi munkávali foglalkozást ne szégyeljük: az általános tiszteletlenség nyüge alól fel kell azt mentenünk: a szellemi foglalkozást, vagy éppen a semmittevést, nem kell nagyobb hűhóval kitüntetnünk, — hogy így egyik másik iparos láttára ajkunkat többé ne biggyeszthessük! . . .

Hogy iparunk jelenlegi népszerűtlenségét némileg vázoljam, csak pár példát hozok fel az életből.

Hányszor tapasztaljuk, hogy még az iparosnak a lánya is, ha teheti, inkább megy nőül valamely sokszor csak a kegyelemtől függő hivatalnokocskához, mint egy biztosabb keresettel s jövővel bíró iparoshoz, ki senki pártfogására nem szorul?! . . És miért? Talán azért, mivel nagyobb kényelmet remél?. Dehogy! Csak azért, mert tudja, hogy többnek fogják tekinteni és — legalább is — „ténsasszony“ (igazi!) lesz!

És nem-e már a gyermekek, kik még semmik, többnek tartják magokat egyiknél másiknál, még ha tanulatlanabbak is?! . . Jele ez annak, hogy az életpályára fektetett hiúság, ezen, következményeiben oly veszedelmes betegség, melyet már rég ki kellett volna irtani, még ma is a családok fájának már gyökerén rágódik.

Uram! sokkal nagyobb baj ez, mint némelyek első

tekintetre gondolják! Nemcsak iparunk, hanem egész társadalmunk fejletlenségének és hátramaradottságunknak legfőbb forrása ide vezethető vissza. — Ne higgye hát, hogy „a cinkórság fejlődésünk elé akadályt nem képezhet“! bár igaz, hogy „a felett (mint sok egyéb felett) napi rendre tér a nagy társadalom“! (59. l.) Mert az, részint mivel a hiúságot táplálja, részint mivel az osztály surlódást fentartja, — nagyban emészti összes erőinket.

Szükséges azért, hogy a veszélyes baj horderejét felismerő hazafiak összeműködven, a hiúság fő-fő forrásának minél előbbi kiapasztására törekedjenek, s hogy e tekintetből a mozgalom országszerte meginduljon!

*

Ön azt képzeli, hogy „azon félművelt emberek utóbb azt hinnék, hogy felebbvalóikkal egy kategóriába tartozván, azokat tisztelni sem tartoznak többé“? (55. l.)

Hát kérem! ön mint földbirtokos, vagy én mint orvos, felebbvalói vagyunk mi bárkinek vagy egymásnak? És egyáltalában a társadalmi életben felebbvalója egyik polgár a másiknak? . . Tudja ön kinek vagyunk mi felebbvalói? . . Cselédeinknek!

Vagy ha ön csakugyan a felebbvalók iránti tiszteletet félti: a falusi biró, a hol ön tán lakik, önnek épen úgy, mint az egész községnek felebbvalója lévén, jobban tiszteli önöt, mint ő önt? . . Hogy tetszik? . . Vagy önt vagy engem ne tiszteljen senki; mert mi nem vagyunk senki felebbvalói? . . Vagy mi csupán felebbvalóinkat tiszteljük? . . Hát nem sokkal tisztességesebb, emberibb és az alkotmányosságához illőbb, ha egymást mint független polgárok, rangkülönbség nélkül, egyenlően és nem szolgálilag tiszteljük? . . .

*

Elismerem, hogy „a Lobkowitzok országunk fejlődését előmozdítani nem igyekeztek“!

Igaz, hogy „hazánk leginkább földművelő lévén, s iparunk századok óta elhanyagoltván, a külföld által

nagyban tulszárnyaltattunk, s így azokkal versenyezn képesek nem vagyunk“!

hogy „a sok csapásos év még szegényebbé tett bennünket“!

hogy „rosz politikánk mellett iparunk nem hogy kifejlődni nem fog, hanem még inkább el fog csenevésznedni“!

Helyesen mondja ön, hogy „ezen körülmények és a világ civilizáló hatása, mely a régi viszonyokat gyökerestől felforgatta, képezik a döntő okot, mely iparunknak részint kiskoruságát, részint hanyatlását eredményezte“! (58 l.)

De hát mi mindebből a tanulság?

Az hogy, ha én boldogulni akarok: akkor ne várjam, hogy a szomszéd hozza rendbe az én szénámat! (Vagy hát azt várjuk, hogy a mi érdekeinket az osztrákok mozdítsák elő? hogy a mi iskoláink, nemzetiségünk s iparunk fejlődéséért: haladásunk s jövőnk alapfeltételeiért ők buzogjanak? . . . Valóban nagyon gyermekeés kívánság!)

Az hogy — ha államot akarunk képezni — mint földművelő ország, mikor csak az isten kegyelme tart meg bennünket, többé meg nem élhetünk.

Az hogy — miután sem az időt nem lehet kormányozni, sem a Tiszáék kedvező politikájára nem lehet biztosan számítani, s miután ezen reménybeli zálogokra a Rotschildek meg a többiek csak úgy kölcsönöznek, ha nemcsak orrunknál, hanem hajunknál fogva is engedjük magunkat cipeltetni — — **csak** iparunk egészséges és gyors kifejlődése az, mely államunkat a végromlástól még megmentheti.

Az hogy: tehát azon ipart oda kell fejlesztenünk, hogy az — dacára a kedvezőtlen időnek, dacára a rossz politikának, sőt dacára az elnyomatásnak — annyi életerővel birjon, hogy hazánkat egészen az idegenek prédájává lenni ne engedje; hogy az államunk rozszant hajójának a vészben minél inkább segítségére lehessen . . : hogy tehát azt minél rövidebb idő alatt („az idő

pénz“!) a kifejlődés minél magasabb fokára emeljük!

És hogy ezt elérhessük, azon kell tehát lennünk, a hová mindig vissza kell térnem, hogy az ipar részére a műveltebb s vagyonosb osztályokat is megnyerjük és hogy e végett összes címjeinket tisztelettel félrerakjuk!

Nagyobb szerénység, egyszerűség, takarékoság, munkásság és egyetértés fog ennek nyomába lépni, mi nemcsak az iparra, hanem a társadalmi életre is a legjótékonyabb befolyást gyakorolván, önmagunkban fejlesztjük és bírjuk majd azon erőket, melyek a legnagyobb biztosítékot nyújtandják az iránt, hogy hazánk jobblétének felvirágzását minél inkább előmozdithassuk.

Komolyan fejezem ki azon erős meggyőződésemet, hogy: a legelső igazi lépés, melyet iparunk érdekében teszünk, s melylyel egész társadalmunkat az észszerű és reménytnyújtó fejlődés útjára tereljük, — épen a sok haszontalan címzés kérlelhetetlen kiirtásában fekszik... Ez lesz a **legelső gyökeres** reform, mely a többiek sorát maga után vonandja.

De hogy mások segítsenek rajtunk, vagy hogy félmunkával előre menjünk: azt ne várja és ne higye senki!

A ki nem képes a maga és családja szükségletéről gondoskodni: az ne akarjon gazda lenni: **annak szolgává kell lennie!!**.....

*

Őn azt mondja még: „igyekezzünk iparunkat olcsóbbá és izlésesebbé téve a közönséget meghódítani“! (59. l.)

Mily üres beszéd ismét! Hogyan legyen iparunk olcsóbb? Hiszen ön maga, és pedig igen helyesen, írja, hogy „a mi kézműiparunk a külföldi gyári termeléssel a versenyt kiállani nem képes!“ (58. l.) A gyári képességet kell tehát előbb megszerezni!

Az izlés meg csakis az ipar virágzásával fejlődhetik

és nem megfordítva. Hogyan fejlődjék nálunk izlés, míg annak iskolája nincs? — Az izlésnek, mint a mi az ipar művészetének legfőbb tudománya, nagy térre és alkalomra van szüksége, hogy az kifejlődhessék. Egyes iparosok bármily művészek lennének is — a mint hát nálunk is vannak — izlést nem teremthetnek: azoknak egész tömegére van szükség, hogy az némi gyökeret verjen, és csak hosszabb időre lehet várni, hogy azon gyökér fává növe gyümölcsöket is teremjen.

Az izlés onnét árad ki, hol az ipar fejlettségének legmagasb fokán áll; miért is azt csakis külföldön, az illető iparág legvirágzóbb telepein lehet megszerezni. — Nálunk különben nem az izlés a fő, hanem az, hogy egyáltalában iparunk és pedig olcsón dolgozó iparunk legyen, mely a mindennapi szükségletet kielégítse.

Akár az olcsóságra, akár az izlésre tekintünk tehát: a legfőbb szükség mindig az, hogy az iparra a műveltebb és vagyonosabbakat is megnyerjük; mert leginkább csak ezek képesek fiaikat az ipar művészetének titkaiba külföldön, annak virágzó helyein, bevezettetni és annak lehetőleg gyárilag való megkezdését előmozdítani. . . Ez ellen tönkre megy minden okoskodás.

Részben a mondottakból következik, miszerint azon érvelés is, hogy „a fogyasztó kénytelen idegen áruval ellátni magát és oda menni, hol pénzeért jobban és olcsóbban kiszolgálják,“ (58. l.) rendkívül szegény; pedig nálunk szintén igen gyakran használják. Az ily üres kifogások sem helyes ítéletre, sem hazafiságra nem mutatnak.

Hát a mi irodalmunk nem drágább és gyengébb, mint a külföldi? . . Hát az említetteken kívül a közbiztonság, a közoktatás, közegészség, s általában a közéletnek csaknem minden ága nem hátrább van-e mint külföldön? . . És mégis: helyes és hazafias okoskodás lenne azt mondani: tehát kénytelenek vagyunk külföldi irodalmi termékekkel magunkat ellátni. . . tehát kénytelenek vagyunk magunknak a külföldi kormányzatot kívánni!?

Ha mi önálló és nem szolga-nép akarunk lenni: akkor a helyes és józan logika nem azt követeli, hogy a szebbet és olcsóbbat keresve a külföldinek adjuk az elsőséget, hogy magunk alatt vágjuk a fát; hanem hogy a hazait támogatva, és azt minden rendelkezésünkre álló eszközzel fejlesztve, annak a külföldi melletti hiányait minél előbb kevesbitsük és megszüntessük. . . A mi nem jó: csináljuk jobbá!

Hej uram! de sokan nem fontolják meg nálunk, hogy mit beszélnek és mit cselekesznek! . . Hazafisággal dicsekedni, sőt tüntetni és az állapot rosszaságáról panaszkodni annál inkább tudunk, minél kevesebbet teszünk. . . Mindenki a kormánytól és mástól várja a javulást, de csak ritka az, ki közreműködni is akar; s így csupa várakozással töltjük el minden időnket. . . De mi azért ártatlanok vagyunk: nem mi, hanem — az osztrákok az okai, ha mi nem boldogulunk. — — — — —

*

A kiszemelt versek igen szépek (59 l.); csakhogy azokat ismét rossz helyen alkalmazta ön. Az ős nagyságot ugyanis (de csakis a nagyságot!) én nem kevésbé tiszteltem; sőt azon nagyság legkitünőbb és **legsarkolatosabb** eszméiért: az egyenlőség és testvériség **megvalósításaért** harcolok is! . . holott éppen ön az, ki az ősök fényébe burkolódzva **azok ellen küzd!!** — Ebből is kitetszik, hogy nem én, hanem valaki más az, ki „saját szemében nem látja a gerendát“!

Nem elég az ős nagyságra hivatkozni, mely a hon javáért áldozni és küzdeni kész volt: abból hazafiságot is kell meríteni és követni azt! Azon áldozat, melynek rendkívüli horderejét oly részletesen kifejtettem, valóban a legcsekélyebb, melyet mindannyian a legkisebb egyéni veszteség nélkül hozhatunk. . Nem egyéb az, mint a régi jobbágyi jognak visszatartott, vagy inkább: vissza tulajdonított foszlánya, mely az egyenlőség kimondásával értékét úgylis elvesztette, s melyet tehát minél előbb

elvetni nemcsak következetesség és a legnagyobb fontosságú, hanem egyszersmind bizonyíték lenne arra, hogy az egyenlőséget és testvériséget nemcsak a törvénykönyvekbe, hanem az életbe is átültetni kívánjuk . . .

Miután a világ civilizáló hatása a régi viszonyokat gyökeresen felforgatta, — ma azon eszközök is melyekkel a hazát szolgálhatjuk és megvédhetjük, egészen mások, mint az előtt. Ma a népek békében is folytonos harcban élnek egymással, melyet a tudomány, ipar és haladás fegyverével küzdenek, mint oly eszközökkel, melyekkel a nemzetek szellemi és anyagi gyarapodásukat, tehát életüket és jövőjüket biztosíthatják.

Valamint pedig az egyes család, mely nem képes annyit szerezni, hogy a maga emberségéből megéljen, s azért mindinkább eladósodik, előbb anyagi, azután erkölcsi függetlenségét elveszti, s ha előbb bármily befolyásos szereplő volt is, tönkre kell mennie: úgy a nemzetnek, mely a civilizáció azon újabb hatalmas eszközeit megszerezni és azokat ügyesen felhasználni nem képes, s mely ennek következtében a kiadás és bevétel közötti különbözetet mindinkább szaporítja, a következtetés kérelhetlen, de igen természetes törvénye szerint előbb utóbb okvetlenül el kell pusztúlnia!

Mi azon nemzetek közzé tartozunk, kik a civilizáló hatás kényelmének hódolunk; mi költekezünk, fényt üzünk, úgy hogy a leggazdagabb népek sem különben. Mi azonban a munkát nem becsüljük . . . mi nem termelünk és nem gazdálkodunk úgy mint azok . . . és így mindinkább azok adósaivá leszünk. . .

Nem tudván fizetni, azok lassanként megveszik birtokainkat . . . és így előbb zsellérei . . . utóbb pedig szolgálói, cselédjei leszünk azoknak. . .

E fenyegető trágikai következménytől csak az menthet meg, ha számot vetve magunkkal, mérlegünket haladéktalanul egyensúlyba hozni igyekezünk. — Mi lenne pedig erre oly biztosan célhozvezető, mintha nemzeti főbűneink: az üres hiúság, a fényüzés, munkátlanság és az osztályok közötti surlódás legfőbb táplálóját: a megkü-

lönböztető címzést megszüntetve, egymás munkáját jobban megbecsüljük s ha egymással kezét fogva, a társadalmi és egyleti intézmények minden ágában, melyek a különféle erőket az általános közérdek szolgálatába tereklik és hasznosítják, minél előbb utat törünk!?

Mi mint annyiféle nemzetiség keveréke egymást úgyis nehezebben értjük meg, és igen kevesen vagyunk arra, hogy e bábeli zajban magunknak még a kívülről támadó zivatarok ellen biztosító védgátat is építhessünk. Ha már most még ezután is úgy teszünk, mint eddig, hogy azokat, kik a munka nehezét pusztá kézzel végzik, lenézzük, míg azokat, kik a munkára, habár kesztyüs kézzel, csak felügyelnek vagy tán épen semmit sem tesznek, — felemeljük: akkor azon védgát nagyon kelleetlenül és lassan fog csak készülni, és azért valószínűleg el sem is készül az soha!

Pedig azon viharok nemcsak a kesztyütlen munkásokat, hanem mindnyájunkat... és már is fenyegetnek! Pedig azon viharokra csak gondolva is lázas izgatottság- és aggodalomban vagyunk!..

Nem lenne-e sokkal okosabb, ha azt mondanók: mi mindenkit, ki azon védgát építésén, bármily minőségben, a milyenben csak kedve vagy tehetsége van, dolgozik, egyenlően becsülünk és méltánylunk?!

Hát ha az általánosan megbecsült munkára még azokat is, kik most a bábeli zajt okozzák, mindinkább megnyerhetnők!?. Hiszen csak az egyenlően méltányolt és közös munka az, mely másokat is egyetésre és munkára serkent!.. Nekünk pedig igenis egyetértő, gyors és általános munkára van szükségünk, hogy azon védgát még idejében és minél erősebb szerkezettel elkészüljön!..

Jelszavunk legyen tehát: mindenikünk egyenlően jogosult polgára és munkása lévén a hazának, — egyenlően becsüljük és urazuk is egymást! És pedig nem azért, hogy egyénileg ezentul kisebb vagy nagyobb urak legyünk, mint eddig; hanem, hogy mint egyenlően méltányolt polgárok, e gy-

mással fesztelenebbül, szivesebben és erősebben szövetkezve, a haza jövőjén annál buzgóbban, őszintébben és nagyobb eredménnyel munkálkodhassunk. — —

Íme! itt a képviselő-választás is, mikor az egész világ szabadelvü és demokrata...: hadd lássuk: kik azok az „igaziak“?!..

Hogy a Szentlélek szálljon meg valahára bennünket!!!

i.

DE BALLAGI GEZA

